

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 11. ČERVENCE 1934

Za Kč 2.—

Požírají se . . .

F. PEROUTKA

Poslanec odpovídá ministerskému předsedovi

JOSEF MACEK

NRA – Modrý orel

J. KOLÁŘÍK

Zklamal nás rozum?

KAREL ČAPEK

Portréty slovenských spisovatelův

ALEXANDER MATUŠKA

Podobenství o žábě

ZDENĚK SMETÁČEK

Mladí a jejich pracovní tábory — Dva problémy — Po zápisech

Kdybych byl Vavřincem Řehořem — Ještě VDP — Dozvuky „Pražského jara“

FÉNIX

životní pojišťovací společnost ve Vídni

Ředitelství pro republiku Československou
V PRAZE II, Lützowova ul. č. 7

Ředitelství pro Moravu:

BRNO, Běhounská ulice čis. 10

Fil. řed. pro Slovensko:

BRATISLAVA, Grösslingova 34

POJIŠŤUJE:

za výhodných moderních podmínek a soutěžných sazeb na život s lékařskou prohlídkou i bez ní, věna dítek a důchody.

LIDOVÉ NOVINY

deník čtenářů Přítomnosti

45. SEŠIT DÍLA FERDINANDA PEROUTKY BUDOVÁNÍ S T Á T U

PŘINÁŠÍ KAPITOLY

Vznik československé církve
Konec pokrokové strany
Rakušané v Praze

Sešity po Kč 3.60

dodá každý knihkupec a

FR. BORO VÝ - PRAHA

Radíme vám dobře:

na dovolenou vezměte si s sebou rozhodně nový humoristický román
A. J. Urbana

Milosrdný smích

Magistrátní rada Josef Breburda točí stoprocentní český film. To je ve zkratce obsah této veselé knihy. Kdo zná A. J. Urbana (filmového redaktora Lidových novin) z dřívějších jeho knih, nebude ani vteřinu na pochybách, že jde nejen o skvělou satiru, ale i literárně hodnotné dílo, které nadto k vydání bylo doporučeno porotou letošní Májové soutěže ● Cena úhledně upravené knihy (L. Sutnar) Kč 19.-, váz. 31 Kč ● U všech knihkupců nebo u fy **B. M. Klika, Praha I, U Prašné brány 3**

OBSAH 27. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: Po karlovarské letecké katastrofě. — Dr. ALFRED FUCHS: Katolictví v boji. — J. K. ŘÍHA: Vůdce soudobé architektury v ČSR. — ALICE RŮHLEOVÁ-GERSTELOVÁ: Hrdina svého věku. — KAREL ČAPEK: Kapitola o hodnotách. — Chráníme opravdu demokracii? — Ukřížovaný. — Germanofilové jací vlastně jsou. — Karabáč na soukromé úřednictvo. — Právní bezpečnost — ale i spravedlnost. — VDP s druhého hlediska.

Přítomnost

za redakci
odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BORO VÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TRŽIDA 18
Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622
PŘEDPLATNÉ NA ROK Kč 100.—, NA PŮL ROKU Kč 50.—,
NA ČTVRT ROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—
Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 20/1 1924

Podací úřad Praha 25

TISKEM KNIHTISKÁRNY ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TRŽIDA 62

Požírají se . . .

Nevím už, kdo odhalil a vyslovil tento zákon všech revolucí: vůdčové požírají vůdce. Hitlerism nebyl opravdovou revolucí, hledíme-li k způsobu, jakým se dostal k moci. Dospěl k ní nikoliv vlastním útokem, nýbrž zákulisní intrikou mužů, kteří sami nebyli hitlerovci, kteří si však od hitlerismu slibovali účinnou ochranu těch neb oněch svých zájmů, většinou hmotných. Kdyby Hindenburg nebyl Hitlera zcela ústavním způsobem jmenoval říšským kancléřem, zahřmíval by Führer do dneška jen před branami, a pravděpodobně by dunění tohoto hromu bylo stále slabší a slabší. Povolal přece Hindenburg Hitlera k moci ve chvíli, kdy národní socialismus ve voličstvu již upadal. Ztráta dvou milionů hlasů v posledních volbách byla znamením, že vrchol hnutí byl překročen. Hitler stál před vyhlídkou, že největším činem jeho života zůstane nepodařený puč v Mnichově a sepsání knihy „Mein Kampf“. Jakmile se však hitlerism (cizí zásluhou) dostal k moci, pospíšil si, aby se revolucí stal. Rozvinul rychle všechny revoluční aparát, všechny revoluční metody, užil důkladně všeho, čemu se naučil při studiu ruského bolševismu a italského fašismu. Hitler vstoupil do paláce říšského kancléře v státnickém žaketu; teprve když už zde pevně seděl, přetáhl si přes něj hnědou košili a dovolil Göringovi, aby vzal nůž do zubů. Pandořina skříňka byla otevřena, a z ní se vyhrnul teror.

Ať se však hitlerism stal skutečnou revolucí dříve nebo později, stal se jí a podléhá zákonům všech revolucí. Doufali jsme pro blaho Evropy, že se na něm vyplní zejména onen zákon, který praví, že každá revoluce během doby se nervově vybije, ztratí svůj původní elán, zešediví, zevšední, zbyrokratisuje se, umírní. Dříve však, než jsme mohli zvédět, zda začne působit tento zákon, zapůsobil jiný: vůdčové požírají vůdce. Či jsou oba ty zákony v tomto případě v nějaké souvislosti, a nevybijí Hitler své podvůdce proto, že německá revoluce nabyla zatím už jiné podoby, které oni překáželi se svou psychologí počátků? Nelze říci nic určitého — uprostřed léta panuje v Německu téměř neproniknutelná tma. Tolik však je jisto, že Německo před 30. červnem bylo něčím jiným než jest po něm. Zda se tak děje k dobru Evropy, nemůže dnes ještě nikdo říci, aspoň pokud jde o Hitlerovy úmysly. Můžeme však říci, že vnitřní boj v Německu poskytl Evropě pauzu nezávisle na Hitlerových úmyslech: takto podvrácená říše nebude se moci brzo pustit do boje proti jiným.

Požírají tedy nyní Hitler, Göring a Goebbels své bývalé kamarády a dokonce s mlaskotem, který vyvolává úžas a nechut v Evropě a který přiměl anglický tisk, aby vyřadil současné Německo ze seznamu civilizovaného světa. Když Robespierre posílal Dantona pod guillotinu, dal mu aspoň příležitost, aby pronesl před soudem svou nejkrásnější řeč a aby zemřel pateticky. Stalin poslal Trockého jen do vyhnanství.

Hitlerovští vůdčové byli však pobiti a zahrabáni jako mrchy. Dosti dlouho mohl se Hitler zdát také jen sentimentálním demagogem, jehož ústa mají větší svaly než jeho paže. Nyní se objevuje krutý a nelitostný jako tygr. Sousedé Německa, pozor! Takto, vizte, nakládá tento režim se svými vlastními lidmi, s těmi, kteří mu pomáhali do sedla a půldruhého roku ho tam udržovali. Představte si, jak by nakládal s vámi, s cizinci, kdybyste jej kdy — pro nějakou vadu ve svém myšlení, pro nějakou trhlinu ve své pohotovosti — pustili do svého území! Hohenzollerská monarchie byla gentlemanským systémem proti dnešní německé vládě. Jedinou výhodou Hitlerova režimu jest to, že poskytuje hojnost poučení o sobě a že na konec nikoho nenechá na omylu. My, Poláci, Francouzi nemůžeme říkat, že nevíme, před co jsme byli postaveni. Čím dále tím jasněji vidíme, že hitlerovské Německo může být v mezích udrženo jen vlastní vnitřní slabostí nebo mocí, která proti němu bude sebrána. Co na nás jest, musíme přispěti k této moci, pacifisti i nepacifisti. Vystupovali jsme pro morální i hmotné odzbrojení, dokud nad Německem vládli sociální demokraté, centrum nebo Stresemann. Ale žádá-li dnes nějaký nevidoucí nebo dogmatik nebo lstivec, abychom i vůči tomuto Německu zachovávali metody pacifistické, počíná si jako ten, kdo by radil, abychom šli s hůlkou a v rukavičkách na procházku ulicí, do níž ze zvěřince uprchli tygři.

Právě proto, že se chceme vyhnout válce, musí být Německu ustavičně ukazováno, že nemá chanci vést válku vítěznou, musí být postaveno před jistotu porážky. Zdá se, že opravdu bude postaveno, díky poučením, které samo o sobě udílí. 30. červen není nejmenším z těchto poučení. Ať se zatím Italie z nechuti k Francii, k Malé dohodě nebo k ideologii Společnosti národů snaží o přátelské styky s Německem, ať Anglie si zatím pohrává s myšlenkou neutrality — nepůjde to. Jednoho dne budou tu i tyto země stát jako nepřátelé hitlerovského Německa, a ve chvíli rozhodné bude celý svět připraven, aby znovu povstal. To bude živelné hnutí, které smete všechny diplomatické hry.

Jestliže ovšem Německo se nezmění. Nemůžeme to vyloučit. Právě po 30. červnu to nemůžeme vyloučit. Tento den uděsil brutalitou, ukázav opět část obsahu Pandořiny skříňky. Ale rozpoutal vývoj, který Hitlera i proti jeho vůli zanese jinam, než stál dosud. Nemůžeme ani vyloučit, že to bude vývoj pro nás příznivější. Na zoufalství je dost času.

Jaké je tajemství 30. června? Tajemství, pravíme, neboť tento den stále zůstává tajemstvím, a německá vláda asi chce, aby jím zůstal. Nevím, jaké důvody uvedli Francouzi pro vyvraždění hugenotů v bartolomějské noci. Ale pravděpodobně nebyly o nic hojnější ani úplnější než ty, které proti zavražděným uvedli Hitler a Goering. Byla to obvinění jen tak na půl úst, obvinění, k jakým se snížil režim, který ví,

že má dosti moci, aby se nemusil piplat s obviňováním, jež by obstálo před zraky lidí, kteří sami nemají rudou mlhu před očima. „Vy jste se zbláznili!“ byla prý poslední slova jednoho z popravených vůdců úderníků. Nezbláznili se, ale mají strach. Velký strach, soudíc podle toho, jak kolem sebe bijí.

Odhaliti tajemství nemůžeme, můžeme jen logicky usuzovat. Že by ti, kteří ještě před týdnem žili, byli dnes mrtvi jen poněvadž byli homosexuelní a hýřilové, tomu ovšem nikdo nevěří. Tato obvinění jsou jediný náhrobek, který Hitler zřídil svým bývalým druhům. Je to pokus o captatio benevolentiae přihlížejícího Německva, nic více. Hitler však obviňuje Roehma a ostatní pobité vůdce úderníků také ze vzpoury. Podivná to vzpoura!, musíme říci. Jeden z vůdců byl zatčen na lodi, když odjížděl na dovolenou. Ostatní byli pozajímáni v posteli, za okolností, které i podle úředního vyličení vypadají zcela jinak než jako příprava k úderu. Není jediné zprávy o tom, že by se kde byla pozdvihla ruka proti Hitlerovi. Takto vzpoura nevypadá. Čemu máme věřit? „Spiknutí nebylo daleko“, praví cizí pozorovatel a vystihuje asi pravdu. Revolva ještě neexistovala, ale byla možná, a to stačilo Hitlerovi, aby udeřil. Donesly se mu zprávy o vzpurných řečích vůdců, věděl o nespokojenosti mezi úderníky, znal z historie, že diktátoři obyčejně padají spiknutím svých praetoriánů, a považoval za nebezpečno čekat, až vzrůstající oposice se sjednotí a postaví se proti němu otevřeně. Věděl, že skutečnou vzpouru úderných oddílů by těžko lámal, že by to znamenalo krvavou a nebezpečnou občanskou válku, při níž všechny živly režimem potlačené by se postavily na stranu revolvy. Odhodlal se tedy k vraždění preventivnímu. Když už jeho lidé měli revolvery v rukou, pustil je i na jiné osobnosti než na nevěrné podvůdce: byli vyvražděni lidé tak různého politického smýšlení, i takoví, kteří zřejmě nemohli mít s Roehmem nic společného. Je patrné, že režim použil příležitosti, aby se zbavil všech nepohodlných, kolem nichž by se jednou mohlo vytvořit ohnisko nebezpečí. Trest smrti ne za vzpouru, nýbrž za možnost vzpoury a za politickou nepohodlnost — zda by si tak hystericky počínal režim, který se cítí dosti silným? Oslepující ukázky Hitlerovy energie jsou ve skutečnosti důkazem slabosti. Není v jeho jednání ani stopy po velkomyslnosti, již si může dovolit režim uvnitř mohutný. Hitler, zdá se, si nemůže ani dovolit menší trest než smrt, mírnější systém než systém hrůzy. Pud sebezáchovy nutí ho počínat si zběsile a s neobyčejnou krutostí. Ví, že je uprostřed partie, ve které i jemu jde o krk — zná nebezpečí vzpoury tak dobře, že předem volí nejtěžší prostředky odstraňovací. Je mu známo, co by znamenala vzpoura úderných oddílů. Nemá čas čekat tento slabo-silný muž; poněvadž jeho vláda je vybudována nikoliv na široké základně, nýbrž na ostří meče, je její rovnováha vratká a nemůže si dovolit hledět na oposici s takovou shovívavostí, jako to činí demokracie. Oheň a meč jsou její první a poslední prostředky. Ví, že násilím vznikla, a do svého konce se bude děsit násilí.

Podivná to silná vláda, která na první známky oposice musí odpovídat celou bartolomějskou nocí! Rozhodně — vláda bez klidu, štvaná běsy strachu. Takto zatím končí povídka o silném muži a silném režimu: musí vraždit při prvním podezření, aby se udržel.

Proč se stávali úderníci nebezpečnými? Nikoliv jen pro zrádné smýšlení několika vůdců. Zdá se, že už pro finanční náklady, kterých vyžadovali, byli těžkým břemenem režimu. Půldruhého roku platil Hitler tuto milionovou masu ze státních prostředků. Těžká krise německých financí učinila pochybným, zda bude moci v tom pokračovat. Slavní, velebení úderníci stávali se obtíží. Hitler měl patrně na vybranou: buď omezit toto hospodářství nebo neslavně skončit ve finančním krachu. Jeho konservativní poradci přiměli ho k prvnímu způsobu řešení.

Ostatně i samo smýšlení úderníků bylo pojímáno jakožto nespolehlivé. Hitler už dlouho se díval jen s podezřením a zlým svědomím do kasáren, které vytvořil. Nezapomínejme, jakou agitací lákal národní socialismus přívržence. Mluvil proti kapitalismu a proti buržoasii o nic mírněji než socialisté. V celém novověku se toho nikdo tolik a tak drze nenasliboval. Hitlerismus tím získal široké vrstvy zproletarisovaných, které se domnívaly, že s této strany rychleji může se dostavit čin než se strany stále vyčkávajícího socialismu. Tato socialisticky a radikálně naladěná masa nyní upřímně se cítí zrazenou. Za půldruhého roku své vlády neučinil Hitler nic, aby vyplnil něco ze slibů, které rozséval v takové hojnosti. Nemůže ukázat na žádné blahodárné účinky své vlády. Nezmírnil krisi ani nevykonal nic pozoruhodného v politice zahraniční. I když se o jeho objetí s kapitalisty a všemi reakcionáři Německa nesmělo mluvit, bylo všem známo. Demagog zradil své stádo. Všichni už přestali věřit, že by ještě kdy vystoupil tak, jak slíboval: jako radikální sociální reformátor. Ti pak, kteří nebyli naladěni socialisticky, byli zklamáni ve svém barbarském nacionálním zánění. Hitler provozuje velmi opatrnou zahraniční politiku. Mnozí si říkali, že na to by byl stačil Stresemann také. Nestoudně a bez ohledů na možnost splnění rozsévané sliby vytvořily atmosféru přehřátého očekávání. Po půldruhém roce musilo se dostavití zklamání a s ním nebezpečí. V citu mnohých úderníků vystupoval Hitler už jako vrchní zrádce. On sám neměl klidu, dokud věděl, že tato masa, mající mnohý spravedlivý důvod k hněvu, se zbraněmi sedí ve svých kasárnách, odkud se může jednoho dne vyhnout na ulici. Nucená dovolená měla být prvním krokem, jak se zbavit tohoto nebezpečí. Od chvíle, kdy nařídil tuto dovolenou (která mnohé úderníky vystrkuje přímo do bídy), stopoval Hitler podezřívavé pohyby tohoto tělesa a jeho vůdců. 30. června se odhodlal k nejhoršímu, aby nepřišlo jiné nejhorší.

Tento den důkladně změnil základnu Hitlerova režimu. Není pochyby o tom, že ji zúžil. Nikdy už nebude se moci Hitler s plnou důvěrou opřít o hnědé vojsko, jehož vůdce vybil. Proto znamená 30. červen veliké a náhlé oslabení nynějšího režimu v Německu. Přišlo dříve, než se odvažovali doufat pozorovatelé v cizině. Říšská armáda a policie stávají se rozhodující mocí v Německu. Není ještě jisto, zda Hitler má v rukou je či zda ony mají v hrsti jeho. Ale čím více bude nucen spoléhat se na jejich pomoc, tím více jim bude vydán na milost a nemilost. Blíží se kvapem den, kdy bez vůle Reichswehr Hitler nebude moci zůstatí

poznámky

Podobenství o žábě

Dr. Kramář nikdy nelituje námahy ani dobře zaslouženého odpočinku, jde-li o to, aby posoudil a odsoudil to, co dělá dr. Beneš. Ani jediný veřejný projev Benešův snad posud neprošel bez Kramářových kritických poznámek. To je ostatně dobré právo každého kritika, na něž nehodláme sahat, jako nemůžeme nic namítat ani proti tomu, rozhodne-li se někdo pro tak velikou míru specialisace, že sleduje především ostatním jen činnost jediné osoby. Musíme si všimnout jen obsahu těchto kritik a nechávat stranou jejich pohnutky. Tím přísnější může pak být náš soud nad nimi. — Benešův poslední výklad doprovázel dr. Kramář nevlídným úvodníkem v „Národních listech“ z 28. července a zaměřil ostří své kritičnosti na myšlenku východního bezpečnostního paktu. Neshledává na ní nic dobrého, a to proto, že chystaný pakt zahrnuje také Sovětský svaz. Jestliže už pouhé zahájení diplomatických styků se Sověty přimělo Kramáře k lítosti, že neskončil na rakouské šibenici, pochopíme bez neshnání, že jeho pocity nebudou různovější ve chvíli, kdy jde o první pokus praktické zahraničně politické součinnosti. Máme-li však my pochopení pro situaci dra Kramáře — pro situaci člověka, který se svými politickými myšlenkami ztroskotat — měl by také Kramář mít pochopení pro situaci naší, to jest našeho státu roku 1934. I když rádi zachováváme šetrnost k jeho osobním bolestem a rádi ho politujeme v jeho ztroskotání, přece jenom musíme trvat na tom, že ve státní politice o tyto jeho osobní věci nejde. Tam jde o to, co má Československo dělat za mezinárodní situace, jaká je letošního roku. Pramen Kramářových rad, který mohutně kypí, pokud se obrací k minulosti, pohřbívá citelně vysychá, jakmile se má obrátit k přítomnosti. O tom, jak bychom si měli počínat dnes, nedovidáme se od Kramáře nic anebo skoro nic (vezmeme-li totiž v počet jeho moudré doporučení, abychom si hleděli získat protiž Itálie). Je to tím podivnější, že děláme v jistém smyslu to, co Kramář odedávna doporučuje, že se totiž snažíme oprít se o Rusko. Ale ovšem, není to Rusko „slovanské“, to jest takové Rusko, jaké by si přál dr. Kramář, který přece byl předsedou v tolika a tolika výborech a spolicích, jež si „slovanskou“ politiku daly do stanov, a který je tedy jistě první povolán k tomu, aby se vyjádřil o tom, jak by si to Rusové měli doma zařídit. Ovšemže jemu se nic nefeklo a jeho se nikdo neptal. Lenin se s ním neporadil a porazil mu Denikina, který měl za úkol plakátovat v Moskvě Kramářovy rady. Československé legie zas nechtěly Kramářovy plakáty do Moskvy dovést, ačkoli k tomu byly podle jeho mínění obzvláště způsobilé — atd. To je ona známá historie o tom, jak se stalo, že nebylo Sovětské Rusko roku 1919 a v letech následujících rozbořeno, historie, která už dráhná léta sedí jako žába na prameni Kramářovy politické moudrosti. Žába pramen už pomalu vypila, vzrůstá na objemu, mohutní s přibývajícím věkem, ale pořád ještě nemá dost. A jak tak pomalu roste a bobtná, začíná zapomínat, že je jen žábou a počíná si jako by byla drakem. Syčí, vrtí se, mrská sebou, jako by čekala, že se najde nějaký sv. Jiří, který se s ní pustí v zápas. S malým výsledkem. Jen tak občas trochu zakalí vodu ve svém nejbližším okolí. Z. S.

Mladí a jejich pracovní tábory

O pracovního tábora, který zřizuje město Praha, přihlásilo se velmi málo mladých lidí. Nějakých sto. Jest přirozeno, že to vzbuzuje podiv a snahu, vysvětlit, proč tolik mladých lidí ignoruje pomoc, která se jim nabízí. Tak „Telegraf“ ukazuje na výhody akce a nařiká, že

„se v Praze našlo teprve 100 mladých lidí, kteří se o práci v těchto pražských praporech ucházejí. Zdá se, že tento neúspěch není zaviněn špatnou propagací akce, ani špatnou agitací mezi členy tělocvičných spolků, kteří výhradně měli mít na tuto pomocnou akci právo, nýbrž že příčinou tohoto neúspěchu jsou hlouběji. Po pražských ulicích, po automatech, po foyerech biografů a po kavárnách, i na předměstích se povalují desítky a sta mladých nezaměstnaných lidí. Buď vyjídají rodiče, nebo žebrají, to je jejich osud. Nyní, když by mohli alespoň do zimy najít práci a tím možnost živobytí, bude musit ústřední sociální ústav hlavního města Prahy snad prosit, aby jeho dobrá vůle se neskončila blamáží. Máme dojem, že víc než výzvy v novinách by prospěla pořádná razzie, která by zajistila všechny

říšským kancléřem ani minutu. Nevím, jak nazvat ono sloučení sil, které vládne v Německu od 30. června, ale rozhodně to není již čistá vláda hitlerismu. Muž v hnědé košili nutností byl dohnán k tomu, aby uřízl větev, na níž seděl. Nemá již za sebou sil, které by byly schopny udržet ho proti vůli armády a Hindenburga, anebo, má-li ještě dnes, nebude je mít zítra, až se konflikt s hnědým vojskem — nevyhnutelně — ještě více prohloubí. Nevyhnutelně proto, že žádné hnutí nemůže být tak ponížené, aby mlčky přijalo zklamání tak velké, jaké Hitler připravil hitlerovcům. Vláda Hitlerova přestává být davovým hnutím, mění se ve vládu mocenského aparátu, diktatura národního socialismu přechází v diktaturu i proti národnímu socialismu. Jednoho dne, dříve nebo později, Hitler řekne: Jsem Hitler, ale ne hitlerovec. Není pak pochyby, že tato přeměna, toto zbyrokratisování režimu ubere mu na divokosti. Zůstane nepochybně divokým proti vnitřním nepřátelům, poněvadž má strach, ale uklidní se v ideologii, zevilisuje se i v zahraniční propagandě. Odpoutává se od lidové základny, nebude už cítit tak naléhavě potřebu demagogie.

Co bude dále? Vnitřní rozklad režimu bude pokračovat přes všechno zařikávání. Obávám se, že tak pronikavě, až toto Německo, které prý vzniklo proto, aby odstranilo komunistické nebezpečí, bude ještě v dohledné době kňučet ze strachu před komunismem a bude prosit Evropu o pomoc a shovívavost.

Jak dlouho diktátorský systém vydrží, netroufáme si prorokovat. Tím déle nepochybně, čím větší bude nebezpečí občanské války a krvavých zmatků. Ani ten, kdo by přišel po Hitlerovi, nemohl by se odhodlat pustit rázem nástroj diktatury z ruky. Za nějakou dobu bude Německo zase tam, kde bylo za Bismarcka nebo ještě dříve: u pomalého, uctivého a rozpačitého boje o demokracii. Jaká to velká a nesmyslná oklika!

Je možno, že se bude hledat záchrana a nová rovnováha v monarchii. Není důvodů, proč by se nám monarchie v Německu měla více ošklivit než to, co tam vidíme dnes. Es kommt kaum etwas schlechteres nach. Naopak, můžeme doufat, že do zahraniční politiky by hohenzollerská dynastie vnesla dokonce uklidnění. Nebyla by vedena tak krvavými diletanty, jako jsou dnešní vládcí Německa, a sotva měla chuť k novému válečnému dobrodružství, cítíc ještě ve všech kostech zkušenosti z posledního. Sotva by byla tak nerozmyslná, aby se nebezpečí svého zániku vystavila po druhé.

V každém případě můžeme po událostech z 30. června ohlásit zmírnění válečného nebezpečí. Z širokých mas německého lidu zmizí původní elán, když nyní viděly, jak vypadá ta slavnostně ohlašovaná národní jednotka. Není možno, aby 30. červen minul bez hlubokého duševního otřesu v německém lidu, bez vzbuzení kritického pudu i v těch nejnaivnějších. Pohon entuziasmu, s kterým Hitler pracoval, se zarází. Se svou gardou praetoriánů Hitler v několika nejbližších letech sotva stačí ovládnout Německo uvnitř. Evropě byla prodloužena lhůta. Vy, kteří jste se obávali války snad už zítra, můžete si klidněji vydechnout. Zatím je aktuálnější válka Němců proti Němcům než válka Němců proti světu. F. Peroutka.

mladé lidi, toulající se denní i noční Prahou, individuálně zjistila jejich životní poměry, a potom je krátkou cestou do praporů práce dopravila. Těch 100 mladých mužů, kteří se dobrovolně k práci, poměrně slušně honorované, přihlásili, už by těch 900 lajdáků uhlídalo, a kdyby, přes to někdo utekl, našly by se vždycky prostředky, jak ho vrátit a jak mu, mladého člověka neústojnou a ponižující existenci na pražské dlažbě znemožnit. Neúspěch pražských praporů práce je stejně dílem soustavného štvání komunistů, kteří už po měsíce ve svých novinách mladé lidi navádějí k flákačství a vychovávají je tvrzením, že žebrota a spaní po průchodech a ve stozích je lepší, než poctivá práce“.

Socialistický list vysvětluje nezáměr pražských mladých nezaměstnaných o pracovní tábor jednak povalečstvím, jednak soustavným štváním komunistů. Vidí věc velmi prostě: provést razzii, sebrat mladé nezaměstnané, dopravit je do pracovních táborů. To jest opatření velmi tvrdé, opatření policejní. Mohli bychom se divit, proč právě socialistický tisk navrhuje policejní opatření proti mladým nezaměstnaným. Ale řekněme: i v tomto návrhu jest něco dobrého. Ne však na tolik, aby stačil na řešení otázky mladých nezaměstnaných. Bylo by opravdu záhodno jednou provést takovou razií, která by ukázala, kam se dostali mladí, kteří se v nezaměstnanosti octli na šikmé ploše flákačství a lajdáctví. Ne však proto, abychom tyto mladé lidi nacpali do zeleného autobusu a odvezli je do tábora, ale proto, abychom tu jednou získali přesný materiál o mravní stránce nezaměstnanosti. Jest mnoho těch mladých, kteří pomalu propadají tomuto způsobu života. Jest to nový důvod, aby se s otázkou nezaměstnané mládeže jednou pořádně hnulo. V lékařství a sociální péči čím dále tím více se uplatňuje zásada: předcházet chorobě. Chorobě fyzické, sociální i duševní. Nebudeme s „Telegrafem“ tvrdit, že ti, kteří z mladých se nepřihlásili v Praze do pracovního tábora, jsou flákači, lajdáci, darmošlapové. Ale nebudeme si zapírat, že toto nebezpečí tu jest. Říká se, že nouze láme železo. Nedivme se, zlomí-li nouze a bída mladého člověka; nedivme se, že mnohý z mladých lidí ztratí cíl a cestu. Nepomůže-li se jim včas, setkáme se s těmito mladými, kteří se dostali z cesty, ještě jednou a — bude nás to státi více, nebo v té bezradnosti stanou se přítěží společnosti, zůstanou stálými zajatci svého flákačství, na které společnost bude dopláceti daleko více, než co by jí stála péče, která by těmto mladým lidem dala vědomí, že tu nejsou jako kůl v plotě, že se o ně někdo stará, že někdo má zájem o to, aby pracovali. To jest další důvod, abychom šli k otázce mladých nezaměstnaných těsněji, než dosud. Ovšem: skutečnost, že v Praze se přihlásilo jen 100 mladých lidí do pracovního tábora, nelze osvětlovat jen nárkem nad mladými. V těch pražských pasážích vidíme stíny. Jest potřeba vidět také světlé stránky. Viděl jsem na III. Dělnické olympiádě celé proudy mladých lidí. Proudů radostných, mladých lidí. A tyto lidi vidíte i v čele proudů dětí, kluků. Našli dobrý kus svého života mezi těmito kluky, jejichž rozváděnost ovládli tak, že z nich udělali ukázněný proud. A mezi těmito mladými lidmi jest dosti těch, kteří nevědí, kdy dostanou práci, zda za měsíc, za čtvrt roku. Nelze se tedy na mládež dívat jen černým sklem, a jestliže se tak málo mladých lidí přihlásilo do pracovního tábora v Praze, nehledejme příčinu a vysvětlení jen u těch mladých. Položme si otázku, zda režie a propaganda celé akce byla dobrá. Snad zjistíme, že se mohlo dělat leccos jinak a lépe.

V. G.

Dva problémy

(Hýčkáni mladých a zbožnění davu)

Není pochyby, že žijeme v době extrémů jak politických, tak i mravních. Na jedné straně jsou miliony lidí organizovány v diktaturách jako státních a společenských formách, které pěstují kult silných jednotlivců a opírají se o kázeň, dobrovolnou i násilnou, zfanatizovaných mas, zejména mládeže. Na druhé straně vidíme neméně zorganizované státní a společenské demokracie, které se pokoušejí vychovat občany v novém názoru na svět, jenž spočívá v uznávání a provádění rovnosti všech občanů a v přiznávání všem občanům svobody a humanitní zásady bratrství. Poněvadž však příslušníci obou státních systémů jsou odchovanci téže kultury, prošli tímž zkušenostmi válečnými a poválečnými a navzájem se stále stýkají a vynášují statky duševní i hmotné, je ku podivu mnoho shodných a společných ideologií mezi jednotlivými národy bez ohledu na politický režim, ve kterém právě žijí.

Jedna z těchto ideologických maxim týká se mládeže a jejího společenského i politického hodnocení. S mnohých stran

jest slyšeti — a to ve státech diktatorských i demokratických —, že dlužno mládež respektovat a učinit jí místo v životě veřejném, hospodářském i kulturním. O této věci uvažoval též známý autor „Vzpoury davů“, španělský filosof a politik, José Ortéga y Gasset, a vyslovil se o ní v jedné veřejné přednášce takto:

Od světové války, tedy již sedmnáct let Evropa se věnuje hýčkáni mládeže, pěstující opravdový kult mladých, jemuž holdují i otcové. Po patnáct let trval stupidní život, plný frivolnosti, „cock-tailu“, nahoty v mořských lázních a nezdravých zábav. Zapomnělo se, že nad hlavami a pod nohama Evropanů je plno strašných problémů a že život je tvrdší než jindy. Do r. 1928 všichni se domnívali, že se dospělo k definitivnímu blahobytu, avšak za několik měsíců užřeli zástupy nezaměstnaných a zoufalství i úzkosti, které vždy doprovázely vývoj lidstva. Již v Řecku pěstovali kult mladých a zaplatili to tím, že se dostali do rukou mladíka, Alkibiada. Římané byli tvrdí k mládeži a opírali se o lidi zralé, o „patres“ a o „senátory“, a tak staly se pány světa. Omylem dnešní Evropy je, že si v ní mladí lidé myslí, že všechno jim náleží.

Je nutna náprava duševního stavu Evropanů, zejména u mládeže, která by si měla pamatovat pověstný výrok: „Princi, budoucnost není vyhrazena nikomu!“ Muži nestačí být mladým, nýbrž musí se přičlenit k pokolení již zralému a skrýt ně hledět k jádru věci. Hospodářské a státní formy začínají se bortit, poněvadž jsou nedostatečné. Jediné, co se nebortí, jest věda, jež se stále více prozřelější a svou technikou i svými vynálezy hledí do budoucnosti. Je tedy nutno oddat se vědě a pomocí ní připravovat budoucnost.

Druhým problémem dnešního lidstva sociologické povahy jest podle José Ortéga y Gassetu poměr odpovědného jednotlivce k neodpovědnému davu. Dnes — praví španělský filosof — dav jest zbožňován a kolektivní život je zmechanisován, ať už je to kolektivum sociální, národní, třídní, rasové nebo Spenglerova „kultura“. O věcech těch se mluví stejně frivolně jako zmateně.

Přes opáčné tvrzení německé filosofie soudí Ortéga y Gasset, že není lidského života bez subjektu, jenž jej žije, a že tímto subjektem je skutečný život každého jednotlivce, z čehož plyne, že jedinec musí ospravedlniti své skutky nikoliv před zevnějším soudem, nýbrž před vlastním svědomím mravním a důsledně jest za ně odpovědný. S druhé strany život lidský je nepřenositelný a v tom smyslu lze mluvit o „samotě“ života, kterou překonává pouze sdílení se s našimi bližními a z toho pocházející přátelství, láska a jiné city lidské. Je však nanejvýše důležitá skutečnost, že se sdílení koná mezi jednotlivci odpovědnými a osobitými. Proti tomu ale stojí jiná skutečnost, totiž že mnoho lidí ze zvyku nebo z příkazu kolektivity nemyslí a nejedná podle svého, nýbrž podle cizího a na účet cizího, na účet společnosti čili davu, který jest neosobní, neindividuální a co horšího, neodpovědný. Společnost je opravdu nelidská, t. j. neosobně lidská (lo humano deshumanizado), což mechanického a přetvořeného v hrubou přirozenost. Je to na jedné straně něco lidského, t. j. nefyzického, ale na druhé straně jedná nevědomě, nezkracené a neodpovědné jako nějaká živelná síla kosmická. A tato společnost se dnes zbožňuje, toto neodpovědné kolektivum, zmaterialisované a zmechanisované, dnes ubíjí individuum, a z toho pochází největší část bolestí, kterými dnešní lidstvo trpí.

Zde čeká evropské lidstvo hlavní práce. Jako bylo vytvořeno v Evropě tolik nádherných procesů technických k podmanění hmotné přírody, tak by bylo záhodno, aby místo zbožnění kolektiva byly vytvořeny hráze, jež by dovolily podrobit elementární síly kolektivu vůli odpovědného člověka. Nehledě k ukvapeným hnutím reakce a revoluce situace Evropy je taková, že je podle Ortéga y Gassetu nezbytná nová organizace státu a jeho sociálního poslání, což je úkolem zejména západní Evropy. Berlín, Moskva a Řím, jež jsou nejméně činné v politice a svou vertikálou nejbližší Asii, se již projeví. Je nyní — končí španělský filosof — na západní vertikále, Londýnu, Paříži a Madridu, aby promluvíly...

Jak vidno, dotkl se Ortéga y Gasset ve svém posledním projevů dvou zásadních problémů mravněsociálních a politických, jež zajímají celou Evropu a z jejich řešení není vyloučen, aspoň pokud se jednoho každého týče, žádný národ.

Vlastimil Kybal.

Po zápisech

K předprázdninovému pracovnímu pensu mnohého novináře patří také úkol napsati článek o nadprodukcii inteligence. Tyto články zamyslí se nad počtem dětí zapsaných do středních škol, nad počtem studovaných inteligence, která vychází

z vysokých škol a doporučuje vřele rodičům, aby nedávali děti na studia, ale aby se jejich děti věnovaly praktickému povolání. Bylo by zajímavé zjistit, kolik z těchto novinářů, kteří píšou takové články, řídili se radou, kterou dávají jiným. Shledali bychom, že jich není mnoho. To už tak bývá. Vsadil bych se, že články o tom, že národ má mít hodně dětí, píšou buď starší mládenci nebo lidé, kteří mají nejvýše dvě děti. Situace jest taková: chce-li se někdo věnovat praktickému povolání, má právě tak málo vyhlídek, jako kdyby se věnoval studiu. Těžko hledá místo inženýr, který právě vyšel z techniky; těžko hledá místo učitel, který právě vyšel z učitelského ústavu. Ale stačí jít před zprostředkovatelnou práce: kolik set dělníků se vystřídá a o nějaké práci není ani slechu. Dnes nenajde místo člověk studovaný; ale nenajde ho ani dělník kvalifikovaný a nenajde ho ani dělník nekvalifikovaný. Člověk, který chce podávat a přidávat cihly na stavbě, musí mít znalosti, chce-li být na stavbu přijat, jako člověk, který po střední škole chce pracovat za 400—500 Kč měsíčně. Průpovědky a přísloví, která v celku říkají, že odvážnému štěstí přeje, že femeslo má zlaté dno, že každý svého štěstí strůjcem atd. jsou příjemným čtením pro toho, kdo má svoji existenci. Tato přísloví mají svoji moudrost; nutno je však brát v rámci, kdy vznikala, v dobách, kdy naši předkové nevěděli, co jest to světová, co jest to hospodářská krize, co jest to racionalisace, co jest to nadprodukce, co jest to výrobní anarchie atd. Ubylo odvážných lidí, kteří mají vůli se poprat se s životem? Jistě že jich neubýlo. Amerika do nedávna byla velelena jako země, kde odvážnému štěstí přeje. Jako země, kde každý to může dotáhnouti hodně vysoko, půjde-li s chutí do práce, půjde-li do práce s úsměvem, nebude-li se bát práce. A přece ta Amerika ztratila svůj úsměv, a strýčkové z Ameriky nám vyprávějí, že je to u nich — v USA — horší, než u nás v Evropě, v Čechách. Jest tu prostě ve vzduchu vis major, která dovede zhatiti nejlepší úmysly jednotlivce. Může byti velmi tvrdá hlava; ale poměry jsou tak silné, že ani tato hlava zeď neprorazí. Osud jednotlivce číms dále tím více jest spínan s pohybem sil, které jsou nad síly jednotlivce. Jest pohodlné raditi lidem, aby svoje děti nedávali na studium, ale na praktická povolání. Ale také na těchto t. zv. praktických povoláních leží balvan hospodářské krize, který jednotlivce nestačí odvaliti. Tím není řečeno, že by jednotlivce měl složití ruce do klína a beznadějně čekati, jak to s ním dopadne. Jest tím jenom řečeno, že nutno nějak hnouti celým tím velkým balvanem. Dá-li někdo jedno dítě na studia, má naději, že dítě po studiu nenajde místo. Dá-li dítě do učení, má naději, že dítě po vyučení bude tu bez nejmenších vyhlídek na práci a chleba. Bolest není jen v nadprodukci inteligence. Velká část této bolesti by zmizela, kdyby byla práce pro všechny. V. G.

Kdybych byl Vavřincem Řehořem

Kdybych byl Vavřincem Řehořem, představil bych si na chvíli, jak v neděli odpoledne, po týdenní práci, sedne si sedlák, aby si v klidu přečetl svůj list „Venkov“. A tento sedlák, čtoucí „Venkov“ narazí hned v úvodníku na tyto věty:

Hospodářská situace naše volá po inteligentnější, dopředu hledící rekonstrukci.

Nezdravá struktura ekonomická si vyžaduje většího a hlavně lepšího plánování.

Jest nám třeba progresivních ekonomických myšlenek!

Musíme se zbaviti barbarského finančního systému, tyranického despotismu mamutích koncernů!

Sedlák, čtoucí „Venkov“, narazí na věty, kde z deseti slov sedm slov je cizích. Čte a čte a když dočte, musí začít znovu, neboť velmi málo rozuměl tomu, co pro něj bylo ve „Venkově“ psáno. Jistě je pro sedláka tvrdým oříškem takovýto odstavec:

„Odmítáme přijímatí dále fatalistickou finanční filosofii, která odsuzuje ke strádání pracovitý a schopný náš lid, obývající zemi, na níž Tvrce nezapomněl. Musíme tak činiti v době, kdy výroba zemědělská a průmyslová jest schopna smělou krivkou zvyšovati životní standard každého nezahálejšího občana. Nemůžeme proto vyznávatí dále myšlenky staré národohospodářské školy z první poloviny minulého století, ve kterém člověk neuměl ještě vyráběti natolik, aby byl dostatek pro každého. Dopouštěli bychom se hospodářské sebevraždy v době ekonomické hojnosti. Odmítáme názor staré školy, tvořící z finančnictví uzavřený chrám, do kterého mají přístup jenom velekněží“.

Podotýkáme, že tento odstavec není nejtěžším oříškem celého úvodníku. Sedlák, čtoucí v neděli svůj „Venkov“, jest zmaten, neboť musí doznati: já tomu úvodníku nerozuměl. A

intelektuál z města chtěl by v takové chvíli spěchati k sedlákovi, aby mu řekl: nic se netrap, sedláče, že nerozumíš úvodníku „Venkova“; jsou lidé, jsou intelektuálové, kteří mnoho cizích slov znají a všelijaké myšlenky leckde četli, ale tyto články „Venkova“ jsou pro ně „uzavřeným chrámem, do kterého mají přístup jenom velekněží“. Kdybych byl Vavřincem Řehořem, chtěl bych, aby agrárními novináři rozuměli i sedláci; chtěl bych, aby jim rozuměli sedláci, čtoucí v neděli, a nejen velekněží.

V. G.

politika

Josef Macek:

Poslanec odpovídá ministerskému předsedovi

Uveřejňujeme tento článek posl. Macka, ačkoliv jsme nedávno projevíli souhlas s výroky ministerského předsedy, proti nimž polemisuje. Nedochází-li k debatě mezi vládou a poslanci ve sněmovně, nechť k ní dojde aspoň ve sloupcích časopiseckých. Pokud věci samé se týká, myslíme, že p. poslanec Macek mluví za menšinu úctyhodných aktivních poslanců, a že málo hybná většina jich umožňuje vládě, aby se chovala tak, jak si pisatel tohoto článku stěžuje. Vláda nemůže vzít parlamentu žádná práva, bude-li si je skutečně hájit. Soudíme jako jsme kdysi soudili v debatách o Pětce: jako Pětka, tak i nynější vláda má tolik moci, kolik jí málo hybný parlament přenechá. Naučí-li poslanci vládu, aby si jich vážila, bude si jich vážit. Nenaučí-li, nebude. Každý je sám své důstojnosti strůjcem.

Nedlouho před koncem letošního jarního zasedání — 20. VI. — učinil ministerský předseda Malypetr v ústavně-právním výboru projev o našem parlamentě, lépe řečeno o poslancích. Poněvadž to bylo ve výboru, jehož jednání se nestenografuje a o němž se vydávají jen zcela stručné ba kusé zprávy, nedověděla se veřejnost přesného znění projevu premiova, a to, co bylo uveřejněno, bylo později zamlčeno poloúřední opravou, takže zbyl pouze celkový dojem, že ministerský předseda není spokojen s tím, jak naši poslanci zastávají svou funkci. Smysl jeho řeči byl asi tento: Náš parlamentarism není odbytý, ale poklesne-li vážnost parlamentu, nebude to vina demokracie nebo vlády, nýbrž poslanců a senátorů, kteří neplní řádně svých funkcí. Jako doklad svého tvrzení uvedl, že když ministr financí se při projednávání závěrky státních účtů ujal v plenu sněmovny slova, poslanci na jeho řeč ne-reagovali. A kdo pak prý bránil komukoli z nich, aby vystoupil na tribunu a pronesl své názory o všeobecné hospodářské a státně finanční situaci? Kdo pak prý tu dělal z poslanců manekýny, kteří zvedají jen ruku? (Touto větou prý premier odpovídal opozičnímu živnostníku Ostrému, „vraceje“ mu jeho slova. Ostrý patrně mýnil „marionety“ když řekl „manekýny“. To jsou trochu jiná loutky.)

Na řeč ministerského předsedy hned ve výboru odpověděli poslanci Patejdl a Markovič, ale co, to se veřejnost nedověděla. — Tato příhoda věru stojí za to, abychom teď — po uzavření parlamentního zasedání — se trochu zamyslili nad stavem našeho parlamentního života. Příhoda s výkladem ministra financí je totiž zrovna typická jak pro poměry ve vládě tak v parlamentě, i pro poměr vlády k parlamentu.

Ministr financí učinil svůj výklad dne 7. června 1934 při projednávání státního závěrečného účtu za rok 1932 (!). Závěrečný účet ukazuje skutečné výsledky státního hospodaření za určitý rok a umožňuje parlamentu posoudit, jak vláda postupovala v rámci rozpočtu schváleného na onen rok; které předpoklady toho rozpočtu se vyplnily a které se nesplnily; srovnání čísel z dřívějších rozpočtů a závěrečných účtů ukazuje nejen hospodářský vývoj státu, ale prozrazuje také určité praktiky vlády a byrokracie (na př., že v rozpo-

tech se s oblibou prelinuje očakávaný výnos nepriamych daní pomerne nízke, ale skutočne dosiahnutý výnos jejich pak „príjemne prekvapuje“, kdežto u priamych daní tomu býva naopak — v rozpočtu se výnos preceňuje, výsledok však býva nižší a j.)! Praktický účel závierky účtu je ten, umožniť poslancům úsudek o primerenosti číslíc v rozpočtu prístúho roku. Na pr. uzáverka štátných účtů za rok 1932 byla rozdána poslancům tuším už v září 1933, aby si ji prohlédli a když za několik neděl na to dostali rozpočet na rok 1934, mohli si říci, zdali jsou číslíce tohoto rozpočtu primerené očakávatelným příjmům a výdajům čili nic. Také každý poslanec, který k rozpočtu chce zaujmout stanovisko, musí studovat záverečné účty a vysvětlivky k nim, jinak by mluvil naprázdno.

Člověk by tedy očakával, že závierka účtů za rok 1932 by se měla probírat současně s rozpočtem na rok 1934, zvláště když při projednávání rozpočtu jednotlivých ministerstev v rozpočtovém výboru je přítomen stále příslušný ministr s celým štábem úředníků, a když zde se udržel zvyk klást ministru otázky a dostávat na ně také hned odpovědi! — Každý rok se jak z vládních tak i z opozičních stran ozývá žádost, aby závierka účtů se probírala také formálně současně s rozpočtem. Ale prístúho roku zas se probírá rozpočet na podzim sám o sobě, a na závierku účtů dojde někdy ke konci jarního zasedání prístúho roku, kdy to už je věc dávno de facto vyřízená. Projednávání záverečného účtu je v parlamentě považováno za „vatu“, a „dělá se“, když „není co dělat“.

Tak tomu bylo také letos. V poslední chvíli však napadlo jednomu členu předsednictva sněmovny, že by k této věci měl promluvit ministr financí. Ten se k tomu uvolil a za čtyřadvacet hodin si připravil exposé. Jenže ani generální referent o rozpočtu, který je také zpravodajem o záverečném účte, nevěděl s jistotou, když vystupoval na tribuně, zda ministr financí po něm promluví, poněvadž večer před tím mu bylo pouze řečeno, že „zítra s n a d také promluví ministr financí“! Mezi poslanci se roznesla zpráva, že ministr financí se snad ujme slova, teprve když se sešli ráno ve sněmovně. Při neočakávané řeči ministra financí (ke které došlo mezi čtvrt a třetí čtvrtě na jednu) prý bylo napočteno 53 tělesně přítomných poslanců; ale to patrně ke konci jeho řeči, neboť na začátku jejím bylo jich přítomno zřejmě víc.

A teď jak ten projev vypadal? Ministr financí četl slabým hlasem ze svých archů strojem popsaných způsobem, kterým dával najevo, že nestojí o to, aby ho někdo slyšel. Také brzy pro zahájení jeho čtení mu nebylo rozumět ani v první lavici poslanecké. Těch pár desítek poslanců totiž pochopilo, že tento obřad čtenářský není myšlen tragicky, a dali se mezi sebou do hovoru, který naplnil sněmovnu takovým šumem, že hlas ministrův vůbec zanikl. Nač máme v parlamentě ampliony — to asi v tomto případě předseda nevěděl. Byl jsem přítomen, ale nevydržel jsem tuto scénu než nějakých pár minut, a pak jsem vyšel ze sněmovny. Brzy za mnou vyšel stejně rozhněvaný jiný člen rozpočtového výboru, a jistě po něm odešli ještě jiní.

Ministerský předseda v onom svém projevu v ústavně-právním výboru dal najevo, že očakával, že po řeči ministra financí se rozvine debata o hospodářské situaci. Tohle má mám za zlé. Jako zkušený parlamentník ví, že má-li být řádná debata (jako se na pr. pořádá o exposé ministra zahraničních věcí), musí se předem oznámit klubům, že bude ministr mluvit, aby se kluby poradily a určily do debaty své zástupce, eventuálně přichystaly písemná prohlášení nebo resoluce. Pak ovšem ministr při své řeči má zaručené posluchačstvo. Dále: Po řeči ministrově dlužno přerušit jednání a popřát poslancům aspoň 24 hodiny k přípravě řeči, obzvláště když jde o řeči v plenu sněmovny, tedy o projevy veřejné. — Nic z toho se

nestalo při posledním projevu ministra financí, a tak sněmovna zcela překvapená projevem ministra financí k „vatě“ denního pořádku — nota bene projevem proneseným způsobem, jak shora byl popsán — skončila jednání o záverečném účte ještě téhož dne odpoledne ve 4 hodiny 21 min. dosloven zpravodajovým a odhlasovala schválení tohoto účtu asi ve tři čtvrti na šest. Teprve druhého dne uveřejnily noviny výťah z toho, co ministr nezřetelně přečetl. Stenografický protokol s doslovným zněním ministrově recitace byl poslancům rozdán teprve 3. července 1934. — Za těchto skutečností náš ministerský předseda nemůže vinit poslance, že projevili netečnost k hospodářské situaci státu tím, že se neujali slova k exposé ministra financí.

Ale teď krátce uvažme, jaký asi smysl a význam by měla debata o projevu ministra financí, kdyby k ní bylo došlo.

První část jeho řeči reprodukovala data o dovozu a vývozu a o štátních příjmech a výdajích za letošní měsíce. Číslíce tyto jsou známé z novin, poněvadž za nynějšího ministra se uveřejňují štátní příjmy měsíčně a nedělá se z nich obchodní a politické tajemství jako dřív. To dlužno uznat a pochválit. — Druhá část jeho řeči obírá se úvahami o udržování rovnováhy štátního rozpočtu a o předpokladech a souvislostech tohoto úkolu. Tato část obsahovala známé deflační kreda nynějšího ministra a patrně také vlády, která je s ním solidární, a která zřejmě nepochopila, v čem měl být proveden obrat devalvací naší koruny. Čtete ve stenogramu:

„Abychom této rozpočtové rovnováhy ve skutečném hospodářství také dosáhli, musíme jako až dosud udržovati štátní vydání nejen na nejnižší úrovni, nýbrž musíme ještě dále usilovati o snížení vydání, abychom mohli odčiniti důsledky let minulých a vyrovnati to, co nám ještě letos bude scházeti.“ „... I návrhům úspor, které dosud nebyly provedeny, musí býti věnována největší pozornost, poněvadž nutno i pro prístí rok za všech okolností setrvati na nejnižší linii štátních výdajů dosažených roku letošního, zvláště když v rozpočtu na rok prístí musíme počítat s vyšším břemenem služby štátního dluhu důsledkem vyššího zadlužení státu nastalého za krize a pamatovati na jeho umorování.“ Atd.

Tedy deflace jako řemen.

Tady by pravděpodobně v debatě vystoupila různost názorů mezi ministrem financí a tou částí poslanců, která deflaci odsuzuje a potírá, a která sice teď dostává „teoreticky“ za pravdu, ale v praxi je bezmocná proti nerozhodnosti a bojácnosti naší vlády. (Ta by totiž — soudíme-li z jiných projevů — už ráda přestala tu deflaci dělat, ale neví dobře jak, a bojí se to nějak zkusit.)

Ale mělo by smysl proti této části ministrova exposé znova polemisovat? Mělo by smysl vážně vyvracet jeho výklad o zvýšení štátního dluhu od r. 1931 o 5.3 miliardy Kč za současného snížení t. zv. „dluhu“-nedluhu „štátovkového“ o 1.3 miliardy, o snížení domnělého štátního „dluhu“ u Národní banky přeúčtováním bankovek na drobné peníze atd. Ne. To by bylo házení hrachu na stěnu.

Konečně zbývá třetí část řeči ministrově, projekty do budoucnosti. To by vlastně mělo být hlavním předmětem starosti vlády i parlamentu. Vláda by tu měla podat návrhy a parlament je posoudit a buď schválit, nebo změnit anebo odmítnout. S čím zde vláda před parlament předstupuje, ukazuje na pr. odstavec o samosprávných financích. Zní doslova takto: „Pro peněžnictví bude znamenati podstatnou úlevu jistě také pomoc samosprávným svazkům, které se jejich financím má dostati v připravovaných příslušných osnovách. Zamýšlená opatření mají umožniti samosprávným svazkům, aby mohly plniti závazky uložené jim jejich dluhovými břemeny, a není pochybnosti, že se opatření ta projeviti musí především u těch peněžních ústavů, které byly postiženy tím, že samosprávné svazky své závazky plniti nemohly.“ Podobně jasně a určitě

promluvil ministr financí o státním úvěru, o zahraničním obchodě a o některých otázkách vnitřní hospodářské politiky (automobilový zákon a silniční fond zrovna jen slovem uvedeny). Zkrátka tento oddíl ministrovy řeči, který měl předvést parlamentu konstruktivní plány vládní a vyvolat jejich kritiku je naprostá mlhovina, předúležité nic, do něhož se mají poslanci strefovat, neboť „jim v tom nikdo nebrání“. Co očekával ministerský předseda od debaty o tomhle exposé ministra financí? Nu ovšem, že nic, protože je přece rozumný člověk. Ale proč tedy schválil — jak snad smíme předpokládat — aby bylo přednešeno? A konečně: Proč vytkl poslancům, že nepoužili tohoto exposé za podnět k debatě o hospodářské situaci, i když by to bývalo bylo možno zařídit, aby o tomto exposé se debata vykonala?

Myslím, že na tuto otázku náš ministerský předseda nedá odpověď žádnému poslanci.

Příběh s projevem ministra financí je typickou ukázkou improvizátorství, jakým se vyznačuje činnost už několika našich vlád. Tohle improvizátorství se jakž takž snašelo v klidnějších a utěšenějších dobách, ale za této strašlivé krise je už nesnesitelné. Jsou jim otráveni občané všech vrstev — ať pracují v soukromém podnikání jakéhokoli druhu jako dělníci a úředníci nebo jako podnikatelé velcí nebo malí, ať pracují ve veřejné službě, v úřadech, podnicích, ve školách, ať jsou věřiteli nebo dlužníky, ale především, jsou-li nezaměstnaní nebo podzaměstnaní.

Tato vláda s tímto parlamentem neřeší — a ani se o to nepokouší — nejdůležitější úkol doby: kříšení hospodářského života. Nakousla peněžní politiku devalvací koruny, ale stojí nečinně před velikým úkolem nové správy měny a úvěru. Nechává tu vše při starém, jenže to značí, že se pro stát poměry zhoršují. Stav kursu loňské půjčky práce — kolem 88 (při upisovacím kurse 100) je barometrem situace. Špatný průběh současné emise státních pokladničních poukázek nemohl nikoho překvapit kromě vlády, která patrně čekala něco jiného.

Co k tomu všemu má říci parlament? Co má říci vláde, co by ona ještě nevěděla, a co by jí přimělo dělat jinou politiku? Kdo jí to v tom parlamentě má říci? Oposice? Či snad řečníci z vládních stran? Ti ve svých klubech nepochybně „svým“ ministrům neříkají nic jiného než co shora bylo zde napsáno. Ale v plénu sněmovny — to je něco jiného!

V parlamentě našem, stejně jako v jiných parlamentech, se vyvinul zvyk, že oposice trhá a vládní řečníci chválí — všechno, co dělá vláda. Prof. Muir, vůdce liberální strany v Anglii, praví, že vláda nutí poslance své většiny k poslušnému hlasování, kdežto oposice postupuje podle morové nauky (pestilent doctrine), že jest její povinností oponovat. Jenže (soudí Muir) obyčejnému člověku se přičí myšlenka, že by vláda vždycky měla pravdu (jak tvrdí většinoví poslanci) anebo zase že by vláda vždycky byla v chybě a křivdě (jak praví oposice). Proto se obyčejnému občanu parlamentní „boj“ nelíbí, nedůvěřuje žádné ze stran, že to, co tvrdí a hájí, tvrdí a hájí z plného přesvědčení.

Také náš občan chce slyšet v parlamentě poctivou řeč: chce slyšet kritiku i od vládních poslanců a chce slyšet uznání i od opozičních poslanců. Národní demokracie, jak se zdá, doplatí na svoji neslušnou a nerozumnou oposici, ale je také obava, že i nejedna vládní strana doplatí na svoji otrockou podporu anebo aspoň trpné snášení vládních odkladů a chyb.

Odkud má přijít náprava?

Ministerský předseda doporučuje poslancům říkat „Mea culpa“. To je jistě zdravé pro každého. Ale toto kajicnictví

se doporučuje také vládě. Vina je na všech nás v parlamentě, ale stupeň té viny je různý a řídí se podle moci, kterou kdo z nás má k nápravě.

U nás — v té demokratické mystice, v níž jsme vychováni a udržováni — žije představa o nezávislosti parlamentu na vládě, o svrchovanosti parlamentu nad vládou a podobné bájesloví. Z toho se vyvozuje, že „kdyby parlament chtěl“, že by mohl dělat zákony, jaké by chtěli poslanci (čili jejich voliči — to se také všechno ztotožňuje). To je prostě nesmysl.

Parlament musí podporovat vládu — kterou se rozhodl utvořit nebo přijmout. Není možné, aby parlament snašel nečinnou a špatnou vládu, a vedle ní nebo místo ní dělal pořádnou práci. Ve státě nemohou být dvě vůle a dvojí vedení. Také náš parlament se musí rozhodnout neschopnou vládu sesazovat projevem nedůvěry, a nastolovat novou. A také naše vláda si musí zvyknout čas od času podávat určité návrhy a žádat formální projev důvěry.

S tím souvisí povinnost vlády chodit do parlamentu, hájit zde návrhy jasně a vážně předložené. Nestačí vytýkat, že poslanci nechodí do sněmovny — když tam nechodí ministři, a když projev ministrův je neočekavatelým překvapením, anebo vytýkat, že nediskutují o vládních projevech — když jsou to prázdné improvisace. Bude-li naše vláda vážně brát vládnutí, což jest její úkol a její povinnost, pak budou moci poslanci ukázat, jak chápou a plní své úkoly a své povinnosti.

národní hospodář

J. Kolářik:

NRA — Modrý orel

(Rooseveltova cesta IV.)

Ze všech opatření, k nimž dal podnět Franklin D. Roosevelt, jemu samému zřejmě nejvíc leží na srdci rozsáhlá akce, která se nazývá zkratkou N. R. A., a jejímž symbolem je modrý orel. Je to výsledek porad, debat a diskusí, zahájených už v době, kdy se začala ostřeji projevovat krise. Sám píše, že už od podzimu 1930 dostával množství plánů a podnětů, pokoušejících se řešit krizi. Žádný z těchto plánů, pokud se zdálo, že má dobrou myšlenku, nebyl zanedbán, každému byla věnována „honest study“. Tak se začala krystalizovat hlavní myšlenka: třeba umožnit průmyslu jednotlivých oborů, aby se mohl mezi sebou dohodnout o přípustných formách soutěže, poněvadž ta okolnost, že jeden podnik hleděl předběhnout konkurenty levnou a dokonalejší výrobou, vedla k nadvýrobě a ke ztrátám. Dále je třeba umožnit, aby do výrobního procesu bylo zařadeno víc nezaměstnaných, což se může stát zkrácením pracovní doby. Dohodnou-li se podnikatelé o formách soutěže, mohou snést zvýšení výrobních nákladů tím způsobené, když se nebudou musit bát, že zítra vyvstane nějaký nový podnik, který jim celou kalkulaci převrátí na ruby, poněvadž může vyrábět za jiných podmínek.

„Myslím, že je docela lidské, když podnikatelé, jako ostatní lidé, jsou sobečtí v době, kdy obchod jde dobře a kdy dosahují pěkných zisků. Myslím však, že je stejně lidské, když podnikatelé, jako ostatní lidé v dobách bídy, kdy se nic nedaří, jsou ochotní se podrobit nějakému novému způsobu, o němž doufají, že zas všechno napraví.“

Dále bylo nutno uvažovat, jak dostat do práce tu část armády nezaměstnaných, která se nemohla ani za těchto nových podmínek hned uplatnit v obchodě nebo průmyslu. Nasnadě jsou veřejné práce. Roosevelt o tom přemýšlí a

dochází k úsudku, že to musí být veřejné práce skutečně užitečné a že musí být postaráno o zúročení a úmor peněz, které budou na ně věnovány.

17. května 1933 dostává kongres od presidenta toto poselství:

„Dříve než toto zvláštní zasedání kongresu bude ukončeno, doporučuji další dva kroky v našem národním úsilí o zaražení lidí do práce. Nejprve žádám, aby kongres se postaral o zákonný nástroj velkého kooperativního hnutí ve všem průmyslu k obnově zaměstnanosti na široké základně, ke zkrácení pracovního týdne, k výplatě slušných mezd za kratší týden a k zamezení nekalé soutěže a zhoubné nadvýroby. Zaměstnavatelé to nemohou dělat jednotlivě, ba ani v organizovaných skupinách, poněvadž taková akce zvyšuje náklady a dovozuje zhoubné podbízení sobeckým soutěžitelům, kteří se nechtějí připojit k takové snaze veřejného zájmu. Velikou brzdou pro takové kooperativní snahy byly až dosud naše zákony proti trustům. Tyto zákony byly správně označeny jako prostředky k nápravě velikých škod z monopolistického diktování cen. Je jisté možno je zachovat jako trvalou záruku, že staré zlořády tohoto druhu se nevrátí. Ale veřejnému zájmu se poslouží, když bude dovoleno za autority a vedení vlády soukromým podnikům dělat dohody a směrnice, zajišťující slušnou soutěž. Ovšem je třeba, když tak omezíme působnost zákonů proti trustům na původní účel, abychom se postarali o přísné řízení povolovací, jež by nám umožnilo zabránit případům zneužití nebo neloyální součinnosti. Taková záruka je nezbytná.

Další návrh dává vládě zmocnění, aby zahájila rozsáhlý program přímého zaměstnání. Pečlivé zkoumání mne přesvědčilo, že lze investovat asi 3300 milionů dolarů v užitečných a nezbytných veřejných pracích a zároveň tím dostat co největší počet lidí do práce. Je třeba se postarat, aby státy, hrabství a obce podnikaly užitečné veřejné práce, při čemž však třeba co nejúčinněji bránit protekcionářství a nevhodným výdajům na nezajištěné a nevhodné projekty. Musíme promptní a účinnou akcí vyloučit zbytečné překážky, které v minulosti vedly k odkladům začátku provádění programu veřejných prací. Dosáhneme tohoto jednoduchým a přímým řízením.

Při provádění tohoto programu je nezbytné chránit a zachovat úvěr vlády Spojených států. To znamená, že zároveň s těmito vysokými nouzovými náklady musíme opatřit dostatečný příjem k placení úroků a úmoru vynaložených částek, a že tento příjem musí být přiměřený a zajištěný, ne nepřiměřený a jen očekávaný.

Pečlivé odhady vedou k tomu, že bude třeba nejméně 220 milionů nových příjmů pro dluhovou službu zamýšlených vládních úvěrů. To bude nutně znamenat nějakou formu nového zdanění.

Daně, které třeba uložit, mají opatřit opět zaměstnání našim občanům. Je třeba se postarat o jejich zmenšení, jakmile

A) bude možno je nahradit příjmy ze zlepšeného stavu hospodářství,

B) bude odvolán 18. ústavní dodatek (o prohibici), o němž státy právě jedná, a až bude provedeno zrušení Volsteadova zákona. Přitom z dob před prohibicí pak samočinně se obnoví a vyneše tolik, aby nebvlo třeba těchto daní na obnovení zaměstnanosti.

Konečně zdůrazňuji, že všechny tyto návrhy se zakládají na vážnosti nouze, a že je proto nezbytně třeba hned začít s kampaní pro obnovu zaměstnanosti, máme-li zabránit dalším škodám, udržet zlepšení v hospodářství a dostat se k lepším časům. Proto žádám, aby se hned jednalo o těchto zákonech.“

Cesta byla tedy jasně naznačena. Zatím už se také prodávala první vydání knížky pana Tugwella. Čtenáři, a zejména čtenáři z průmyslu, kteří čekali s největším napětím, co pro ně přinese New Deal, se z této knížky dověděli, že je třeba vyvodit důsledky z technického pokroku. Že není třeba jen technických, ale také sociálních vynálezů. Že nestačí jen stroje, že je třeba také filosofie.

Presidentovo poselství naznačovalo tu filosofii. Průmysl zásadně nemiluje filosofie, leda že by se na ní dalo vydělat. Zkoumal proto tento filosofický návrh hlavně z této stránky. Rozumí se, že bylo hodně těch, kteří nebyli spokojeni, kteří neradi slyšeli, že se má něco dělat za „autority a vedení vlády“. Ale bylo také dost těch, kteří to poselství přečetli pečlivěji, a potom řekli: „Není to špatná filosofie. Chce zabránit, aby nám vznikala soutěž, která by nás nutila prodávat levněji. To není špatný nápad. S tou pracovní dobou se už nějak vyrovnáme. Zatím to není špatné. Záleží na tom, co z toho ještě udělá kongres.“

Kongres udělal National Industrial Recovery Act (N. I. R. A.) ze dne 16. června 1933.

V úředním titulu zákona je uvedeno, že je to zákon na podporu průmyslového zotavení,

na podporu řádné soutěže, na vybudování některých užitečných prací veřejných a pro jiné úkoly. Tedy program velmi obsáhlý. Evropského čtenáře zákonů překvapí článek 1., jenž slovy poněkud archaisujícími, připomínajícími dobu Benjamina Franklina, stručně vykládá důvody, jež vedly k tomuto zákonu.

„Prohlašuje se tímto, že existuje stav národní nouze, působící dalekosáhlou nezaměstnaností a poruchou v organizaci hospodářství, který ztěžuje vnitřní i zahraniční obchod, ohrožuje obecné blaho a podkopává životní úroveň amerického lidu. Prohlašuje se tímto, že kongres usiluje o odklizení překážek volného vývoje vnitřního i zahraničního obchodu, vedoucích ke zmenšení jeho rozsahu; a že pečuje o obecné blaho úsilím o organizaci průmyslu k společnému postupu jednotlivých oborů, podnikáním a udržením společné akce dělnictva i podniků za přiměřené záruky i dozoru vlády, vyloučením praktik nekalé soutěže, podporou co možno největšího využití dané výrobní výkonnosti průmyslu, zabráněním nepotřebného omezení výroby (pokud toho není dočasně třeba), zvětšením spotřeby průmyslových a zemědělských výrobků posilou nákupní síly, zmenšením a zmírněním nezaměstnanosti, zlepšením pracovních podmínek a vůbec podporou průmyslu a udržením přirozených zdrojů hospodářské síly.“

To je úvod a zároveň jaksi stručná důvodová zpráva k první části zákona, věnované zotavení průmyslu; aby všech těchto účelů se dosáhlo, dostává president hned v dalším článku rozsáhlé zmocnění, aby si k tomu zjednal potřebný úřední aparát a stanovil jeho funkce i platy, bez ohledu na platové předpisy. Může k tomu užít dobrovolníků, spolkových zaměstnanců i zaměstnanců jednotlivých států (se svolením příslušného státu), může zřizovat nové úřady i ústřední úřad pro vedení celé akce — ale s omezením, že to všechno bude platit nejdéle dva roky, pokud by president sám už dříve neprohlásil, že stav národní nouze je u konce. Ta část, která presidentovi dává právo udělovat koncese, platí jen rok.

17. června, den po schválení zákona, president vydává prohlášení, v jehož úvodu praví:

„Historie bude asi připomínat National Industrial Recovery Act jako nejvýznamnější a nejdalekosáhlejší zákon amerického kongresu. Je výrazem nejvyššího úsilí o trvalé ustálení mnoha činitelů, rozhodných pro prospěch národa, a o zachování americké úrovně. Jeho cílem je zajištění rozumného zisku průmyslu a dostatečných mezd dělnictvu s vyloučením pirátských metod a praktik, které škodily poctivému obchodu a působily bídu dělnictva.“

Bylo jasné, že zákon potřeboval k provedení

zvláštního administrativního aparátu.

Hlavou celé akce byl jmenován generál Hugh S. Johnson, osvědčený již z dob světové války. Jemu na pomoc byl zřízen zvláštní Industrial Recovery Board v čele se státním sekretářem obchodu. Dále zřízeny poradní organizace pro dělnictvo, pro průmysl a pro spotřebitele. Všechno tento aparát dohromady dostal název National Recovery Administration — NRA. Šlo o akci, která musila mít živou odezvu v celých Státech, a proto zvolen viditelný symbol, modrý orel, kterým by se na první pohled rozeznali ti, kdo se přidali k národní akci a kdo se dosud nepřidali. V největších hrůzách amerického léta se akce rozběhla, a nikdo ve Washingtoně nepamatoval tak rušné léto, jako bylo loňské.

Není možno na tomto místě do podrobností rozebírat schválené řady soutěžní, kterých časem vzniklo několik set. Lze však ukázat na některé charakteristické rysy této akce a pak na výsledky, které se dosud projevíly.

Diktátor?

Zejména zákon NIRA. to byl, který v Evropě vzbudil dojem, že Roosevelt je vlastně diktátorem. Leckterá demokratická vláda v Evropě, když přišla s návrhem zmocňovacího zákona před svůj parlament, odvolávala se také na Roosevelta, jemuž prý se kongres nezdráhal dát diktátorské moci. Zdá se, že tu je jisté nedorozumění. Akci tohoto druhu, jaká byla právě vylíčena v nejhrubších rysech, není možno provádět jen zákonem. Jaký by to musil být zákon, který by dal přesné předpisy pro každv průmysl, ať už jeho poměry jsou jakékoli, a jaká by to byla obtíž, až by pak bylo nutno tento zákon měnit a přizpůsobovat podle nabytých zkušeností v každém jednotlivém oboru! Ve skutečnosti každý zákon dává vládě jistě zmocnění, poněvadž nemůže předem upravit každou podrobnost. Jde-li o zákon takového druhu, jako je NIRA., jsou zmocnění ovšem potom velmi rozsáhlá. Když se dělala v Československu na př. pozemková reforma, také nebylo a ani nemohlo všechno na puntík býti určeno v příslušných zákonech, a ve skutečnosti dostal Pozemkový úřad docela obdobná zmocnění, jako je tomu u aparátu, který provádí zákon NIRA. Byl proto Pozemkový úřad diktátorem? Zákon mu určil směrnice, ve kterých se mu bylo pohybovat. Komplikovanost předmětu a jeho ožehavost způsobila, že volnost pohybu pro Pozemkový úřad byla velmi značná. Zrovna tak je tomu u NRA, aparátu, který provádí zákon NIRA., a který musí být především pružný.

Tak zvaný diktátor Roosevelt nikdy neměl a nikdy neřádal od kongresu takového zmocnění, jako má nyní na př. československá vláda. Když chtěl dát podnět k nějaké akci, která vyžaduje zákona, přišel vždy před kongres s příslušným poselstvím, jako vždy chodili jeho předchůdci. To je podle americké ústavy presidentovo právo a také povinnost. Kongres mohl zásadně s jeho podnětem naložit, jak uzná za dobré — to je zase právo kongresu. Proto, že nynější kongres, zejména v loňském zasedání, byl celkem ochotným spolupracovníkem Rooseveltovým, proto ještě nebyl president diktátorem. Dokazovalo to jen, že kongres je si vědom toho, že veřejné mínění je za presidentem, a proto si netroufal příliš oponovat, i kdyby byl jinak zásadně snad chtěl. V letošním zasedání už kongres ostatně nebyl tak poddajný jako loni, jednou dokonce už také „presidenta přejel“, jak se říká, totiž usnesl se kvalifikovanou většinou na tom, proti čemu Roosevelt podal veto. Ale to zásadně nezkalilo poměr mezi kongresem a presidentem, poněvadž to jsou průvodní zjevy americké demokracie. Tam nejde o krizi vlády, když kongres všechno neschválí, jak representant vlády, jímž je president, navrhl; americká ústava žádá od vlády, aby se uměla vyrovnat s tím, co kongres pokládá za vhodné. A Roosevelt dosud přesně vyhovoval tomuto požadavku ústavy. Dostal ovšem zmocnění — na americké poměry rozsáhlá zmocnění — ale vždy jen v oboru přesně vymezeném a do té míry, jak kongres pokládal za nutné. Nikdy se mu ani nesnilo o nějakém obecném zmocnění, podle něhož by prakticky mohl dělat téměř vše, a podle něhož by kongres teprve *d o d a t e č n ě*, když už se někdy nedá mnoho dělat, mohl se vyjádřit o tom, co president udělal. To je velmi zásadní rozdíl mezi tím, k čemu je zmocněn Roosevelt a k čemu je zmocněna na příklad československá vláda.

Mnoho ovšem záleží také na tom, jak se zmocnění provádí. I tu je podstatný rozdíl mezi zmocněním a zmocněním. André Maurois byl loni při projednávání soutěžního řádu pro bavlnářský průmysl. Z jeho líčení v „Chantiers Américains“ vidíme, že tyto proslulé Rooseveltovy „kody“ se projednávaly takřka na ulici, div že se ještě průběh

schůze nevysílal rozhlasem. Byli při tom průmyslníci, dělníci, obchodníci, spotřebitelé; generál Johnson kladl otázky, tázaní odpovídali a houf novinářů sledoval do podrobností otázky i odpovědi tak, že druhý den si celá Amerika mohla přečíst, co říkali průmyslníci, co dělníci atd. To je také jedno vysvětlení toho obrovského zájmu, s nímž značná část Ameriky sledovala akci svého presidenta. Celá Amerika může být informována o každé, sebe menší podrobnosti, o každé fázi vývoje (o takový soutěžní řád se vyjednává třeba několik dní) a nedoví se o tom, „až je to hotové“, jak zní oblíbená zásada v evropských „vyspělých“ demokraciích. Je přirozené, že ti průmyslníci, dělníci i spotřebitelé mluví na takové schůzi se zřetelem na to, že jejich projev je veřejný. Tato kontrola veřejného mínění je v Americe důležitým spolupracovníkem, s nímž se počítá, a jehož účast je podstatnou složkou podobných jednání. Jen mimochodem poznamenáváme, že na př. v Československu se podle zmocňovacího zákona upravovalo hospodaření s mlékem, tedy věc, na které má veřejnost jistě značný zájem. Zde ovšem nebylo nic takového, aby se svolali zástupci mlékáren, zemědělců a spotřebitelů a aby za vedení úřadu a účasti zástupců tisku si řekli, jak si to představují. Zde se dalo s tajností, pokud možná největší, dohromady vládní nařízení o mléčném hospodářství, a veřejnost se o tom dověděla, když už vyšlo ve Sbírce zákonů a nařízení. To tedy je také podstatný rozdíl, jak se provádí Rooseveltovo zmocnění a jak se provádějí zmocnění jiná.

Pozornost i mimo Ameriku vzbudilo zejména jednání o soutěžní řád automobilový pro

o d p o r F o r d ů v.

Odpor souvisel v podstatě s otázkou, může-li soutěžní řád připustit pokračování v zaměstnanecké politice, která se v Americe stručně nazývá „open shop“. Nesnáze tohoto druhu se ovšem objevily i u jiných průmyslových oborů. Je to otázka, která může mít případně podstatný vliv na další vývoj politických poměrů v Unii.

Politika „open shop“ znamená, že podnikatel se nestará o to, jsou-li jeho dělníci, nebo ti, kdo se jimi chtějí stát, organizováni a kde jsou organizováni. Jeho podnik (shop) je zásadně otevřen pro každého dělníka, který má potřebnou kvalifikaci. Největší dělnická organizace, ústředna odborových svazů, American Federation of Labor, ovšem tvrdí, že to v praxi znamená, že takový podnik dává přednost neorganizovaným dělníkům, a to z pochopitelného důvodu. Neorganizovaný dělník není při jednání o mzdy a jiné pracovní podmínky pro podnikatele partnerem tak silným, jako jsou dělníci organizováni, za které se staví jejich odborová organizace. Ta případně s podnikatelem přímo vyjednává za jeho dělnictvo, její sekretářský aparát, na kterémkoli podniku nezávislý, má při jednání docela jiné možnosti, než neorganizovaní dělníci. Ani organizace závodní, to jest spolek zaměstnanců stejného závodu, není pro podnikatele tak obtížná, jako organizace zvenčí; závodnímu spolku dá občas nějaký příspěvek na jeho účely, přijde se podívat na jeho slavnost — při případném jednání o dělnických věcech už pak má vůči takovému spolku daleko snadnější posici. To vše je dostatečně známo z Evropy, a nejvyspělejší organizace, opřené o silné politické strany, znalo zejména Německo do té doby, než se tam ujal vlády nynější režim. Odborová organizace, kterou podporovala strana sociálně demokratická nebo Zentrum, byla ovšem jednotka, s kterou každý německý podnik musil počítat. V Americe není této politické podpory a stanovisko většiny podniků pro „open shop“ působilo, že organizační pokroky American Federation of Labor, třebaže v Evropě by to byla organizace vynikající, neznamenaly dosud, vzhledem k rozloze Spojených států nijak

mnoho. Republikáni přirozeně takových organizací nepodporují, ale ani demokratická strana nemá k nim jednotného a vyhraněného stanoviska. Příznačné v tomto směru je pozorování, které zaznamenal letos v březnu v „New Statesman“ John Strachey. Líčí zkušenosti se soustavou podpor nezaměstnaných v Yorku ve státě Pennsylvania, kde jakýsi dobrovolný komisař sbírá podpory ve formě potravin a nezaměstnaní si k němu chodí. Strachey se setkal s mladým demokratem, právě zvoleným do zákonodárského sboru z tohoto města, které jinak volovalo republikánsky, a tázal se ho, je-li spokojen s tímto systémem podpory nezaměstnaných. Tázaný zákonodárce odpověděl, že není. A na otázku, proč není spokojen, odpověděl dále: „Nezaměstnaní se tak dostanou příliš dohromady. Bydlí na různých stranách města a kdyby je tam nechali, nikdy by se nemohli v takovém počtu sejít. Když však se vyzvou, aby si chodili pro potraviny na jedno místo, začnou spolu mluvit, a to je nebezpečné.“

Stejně stanovisko převládalo dosud v Americe k jakémukoli pokusu o širší dělnickou organizaci, jejíž působnost by se týkala celé Unie. Tím se vysvětluje malá popularita American Federation of Labor a malá odezva socialistických ideí vůbec. Zákonem NIRA. a jednáním o úpravu soutěžních řádů se situace poněkud změnila. NIRA. připouští, ba vlastně podporuje kolektivní pracovní smlouvy, ale při tom celkem stojí na stanovisku „open shop“, ovšem ne tak, jak se dosud praktikovalo. Podle zásad NIRA. nemá být rozdílu mezi organizovanými a neorganizovanými i v praxi, a nikomu nemá škodit, že je v organizaci, zasahující i mimo závod. To ovšem ještě neznamenal zavržení závodních spolků, jak o to usilovala American Federation of Labor. Ta však nyní rozvinula mohutnou agitaci mezi americkým dělnictvem jednak pro získávání nových členů, jednak pro uplatnění zásady „closed shop“ v soutěžních řádech. Podnikatelé ovšem odpověděli bojem se své strany, a tak už v létě na mnoha stranách propukly dosti významné stávky, ač administrace NRA. se snažila ze všech sil, aby tomu zabránila aspoň po dobu, kdy se bude o soutěžní řády jednat a kdy bude celá akce v proudu. Měnění ve vládě byla rozdělena, ale nakonec nezbylo, než ve smyslu zákona NIRA. zaujmout pozici neutrální. Generál Johnson prohlásil, že v zákoně se nemluví ani o „open shop“, ani o „closed shop“, a že není možno násilně jednu nebo druhou zásadu do zákona vkládat.

Nicméně agitace American Federation of Labor měla úspěch aspoň po stránce organizační. Na výročním sjezdu delegátů loni v říjnu bylo už možno oznámit, že počet členstva činí asi 4 miliony, donedávna byl necelé 3 miliony. Cílem je dosáhnout časem 25 milionů členů, což ovšem ještě může být daleko, ale pro budoucnost to nelze vyloučit. Ke sporům o zásadu „open shop“ nebo „closed shop“ přibýly časem stížnosti, že mzdy jsou příliš nízké vzhledem na vzestup cen, způsobený jednak měnovou politikou, jednak samotným prováděním akce NRA. Z toho vznikly nové spory, nové stávky, administrace NRA. kolísala a přidávala se jednou na tu, po druhé na onu stranu. Otevřené stanovisko ve prospěch požadavků organizovaného dělnictva ovšem zaujmout vždy nemohla už z ohledů politických. Neboť není pochyby, že to by nebylo vhod celé demokratické straně; co by na příklad řekl onen zákonodárce z Pennsylvanie? Ale i zde jde vývoj dopředu.

Nedávné

stávkové hnutí

ukázalo, že NRA. ani letos ještě nemohla uspokojivě rozřešit všechny tyto nesnáze. Ozvala se už z dělnických projevů i velmi ostrá slova opoziční, která mluvila o ztrátě důvěry dělnictva v New Deal. Ale nejen dělnictvo. Kritika

s mnoha stran zacílila na dosavadní výsledky NRA. a namnoze s britkou ironií zjistila, že NRA. má také svého „forgotten man“, a to že je — spotřebitel. Průmyslníci mají vyloučenu nekalou soutěž, která s hlediska spotřebitelů někdy může být velmi „kalá“ a potřebná, poněvadž zabraňuje udržování cen na neodůvodněně vysoké úrovni. Dělníci mají kratší pracovní dobu, která znamenala možnost zaražení jistého počtu nezaměstnaných do výrobního procesu, a vedle toho aspoň zásadně mají dostatečné mzdy. Ale co z toho má spotřebitel? Zatím jen vyšší ceny, poněvadž ideálem jsou vůbec vyšší ceny. To je však jen za jistých podmínek také ideálem spotřebitelů.

Dělnická organizace však nesdílí tohoto spotřebitelského hlediska a zatím neoplývala nějakou zvláštní spokojeností, jak výmluvně dokazují letošní obtíže stávkové, které byly skoro horší, než byly loňské. Příznačné v tom směru je, co bylo uvedeno ve výroční zprávě American Federation of Labor za rok 1933:

„Pokud jde o mzdy, nastalo nesporné zlepšení vlivem kodů u skupin s nejnižší mzdou; avšak dělníci se mzdou průměrnou nebo nadprůměrnou byli donuceni k nižšímu standardu. Průměrné hodinové mzdy stouply asi o 5 a půl centu, ale v mnoha případech to nestačí na vyrovnání účinku zkrácení počtu pracovních hodin a nikde to nestačí na vyrovnání vzestupu cen. Dělnický důchod v našich 16 nejdůležitějších výrobních a prodejních oborech činil průměrně 20.53 dolaru v listopadu 1932 a průměrně 20.56 dolaru v listopadu 1933. Zatím však ceny všech potravin stouply o 7 procent a ceny látek a podobných potřeb o 21 procent, takže kupní síla dělníků je ve skutečnosti podstatně nižší. Miliony těch, kteří dostali práci v tomto roce, jsou na tom lépe, ale ti, kdo měli práci za lepší než minimální mzdu, jsou na tom hůře. Nelze zapomenout, že v listopadu bylo ještě 10,702,000 dělníků bez zaměstnání v průmyslu, a že částka, věnovaná na veřejné práce v Civil Works Administration bude vyčerpána 15. února. Hospodářský ruch je stále o 30 procent pod normálem a výhled do budoucnosti je zastíňován nebezpečím, které by mohlo zničit všechny dosavadní pokrok — inflací.“

A je tedy spokojen aspoň průmysl? Ani ten ne docela. Některý se nesmířil se sociálními zásadami kodů, některý pak nemůže se dost volně pohybovat pod novými zásadami soutěže. Silné podniky se mohly celkem snáze přizpůsobit než slabé, které před kody byly na samých hranicích rentability, udržované jen placením žebráckých mezd. Je-li třeba vyřadit takové podniky z výrobního procesu, je to zásadně věc dobrá s hlediska hospodářského celku. Ale co budou dělat jejich zaměstnanci? Tak NRA. na jedné straně se snaží zvýšit počet zaměstnanců, a na druhé straně nepřímo rozmnožuje nezaměstnané. Totéž dělá do jisté míry A. A. A., neboť poctivě omezení osevne plochy znamená, že bude menší potřeba zemědělských dělníků.

V novoročním poselství prezident mluvil o tom, že nové zásady hospodářského života v Unii nemohou být jen dočasné a že se musí stát trvalým ziskem. Narážel tu asi na časovou omezenost zákona NIRA., který platí jen do června 1935. Může být ovšem prodloužen, ale o tom je zatím, po letošních jarních nesházích NRA., těžko ještě mluvit. Vše je ještě příliš ve varu a ve vývoji; administrace NRA. se snaží zmirňovat největší potíže a vyrovnávat rozpory, jak je to jen možné. Ustálení měnové politiky má jí při tom zřejmě být oporou. V nejposlednější době pak se jasně i s podporou kongresu projevila snaha, vyhovět do jisté míry aspoň organizačním požadavkům American Federation of Labor. Potvrzuje se zpráva, že v posledních dnech přijal kongres po jisté revizi návrh senátora Wagnera o zákonné úpravě zastupování dělnictva při jednání s podnikateli; to může znamenat jistý úspěch American Federation of Labor. Neboť podle tohoto návrhu zákona by dělnictvo tajným hlasováním rozhodovalo o tom, kdo má jeho zájmy zastupovat, a podnik by se musil tomu podrobit, i kdyby tímto zástupcem byla odborová organizace, patřící

k American Federation of Labor. To by byl dosti pronikavý průlom do politiky „open shop“. Třeba ovšem vyčkat, jak vypadá samotný zákon. Ale tendence vývoje k tomu zřejmě už směřovala.

filosofie a psychologie

Karel Čapek:

Zklamal nás rozum?

Tohle je také jedno motto přítomné kulturní krise: že přý nás zklamal rozum. Neposkytl nám odpovědi na všechny naše mučivé otázky; nedal nám spočinout v jistotě víry a nespasil naši duši; nevede nás k jašnému a konečnému cíli, neokřídilí nás slepou a vášnivou odvahou, i budiž zavržen a nahrazen něčím jiným. Veď nás instinkt, vůle nebo víra: jen když budeme vedeni, jen když nebudeme váhat v nejistotách, jen když tady bude nějaká imperativní síla, která nám vykáže cestu.

Už bylo řečeno, že dnešní stav světa můžeme definovat jako krizi noetickou. Přeložte si to zklamání i tu potřebu něčeho imperativního do řeči politické, a bude to znít asi takto: Jsme zklamáni stavem, ve kterém se na nás žádalo, abychom podle své rozumové vyspělosti spolurozhodovali o věcech a zákonech a nesli za ně svůj díl odpovědnosti; nechat nás vede něco nebo někdo, kdo nám bude prostě prikazovat, co činit a za čím jít; my už nechceme myslet, nýbrž být vedeni. Jak vidíte, tato formulace je po čertech aktuální a není položena jenom na papíře.

Zklamal nás rozum opravdu? Kdyby nám někdo řekl, že ho zklamalo kladivo, jelikož jím nemohl požnout obilí nebo spravít díru v kalhotách, soudili bychom, že to zklamání je zbytečné a že kladivo není na to, aby se jím spravovaly kalhoty. Stěžujeme-li si, že nám, dejme tomu, přírodovědné poznání nedalo odpovědi na všechny naše mučivé otázky, měli bychom se dříve zeptat, je-li opravdu na to, aby to činilo. Ale držíme se ještě toho kladiva. Kladivo zklamalo, ale nezklamal technický a vynalézavý duch, který je stvořil; neboť udělal také jehlu a srp a hojnost jiných nástrojů, a stvoří ještě jiné, bude-li jich třeba k zvláštním a nebývalým úkolům a dá-li si s tím náležitou práci. Sebe větší pokrok ve fyzikální chemii nám nepomůže rozřešit, dejme tomu, naše sociální otázky; ale není hloupě malomyslné se nad tím zachmuřit a prohlásit, že zklamala věda a selhal rozum?

Rekněme to tak: celý vtíp rozumu je právě v tom, že ustavičně zklamává, že pořád naráží na své hranice, na nové otázky a nejistoty, na věci neobsažené v dosavadním poznání; čili že pořád musí hloubat a vynalézat a hledat nová a další řešení. Kdyby přestal zklamávat, byl by v koncích; kdyby nás obšťastnil dostatečnými jistotami a všemi žádoucími odpověďmi, mohl by jít na zasloužený odpočinek, nemaje dál, co by dělal. Rozum je, abych tak řekl, od přírody vrták; musí vzít kus papíru a počítat, aby mohl postavit železnou konstrukci, kdežto pavouk konstruuje svou síť s pudovou jistotou. Jenže pavouk konstruuje po miliony let pořád tutéž síť, zatím co lidský rozum staví pořád jiné sítě podle úkolů ustavičně nových. Rozum musí rozkrájet housenku na kousky, aby našel její nervová ganglia; taková kutilka na ně trefí s geniální přesností pudu, ochromí housenku a uloží do ní své potomstvo. Ovšem není-li

housenek, je kutilka se svým celým pudem i se svým potomstvem v koncích, neboť zná jenom jednu cestu; kdežto rozum, věčný hudlař, by začal namáhavě a trpělivě hledat nějakou jinou možnost, a jak jej známe, také by ji po sterých marných pokusech našel — pro sebe i své potomstvo. Instinkt je jistota v jednostrannosti; rozum je váhání mezi alternativami a zkoušení nových možností. Nebudeme na něm žádat slepou jistotu; ale také mu můžeme důvěřovat, že nás nezavede do slepých uliček.

Zklamání z rozumu může tedy znamenat dvoje: Buď nás zklamává tím, že si ještě neví s něčím rady a nedává nám nástroje, kterými bychom ovládli danou situaci. Zklame nás lékařství, nemůže-li pomoci našemu dítěti; ale přes to obyčejně neprohlašujeme: Tak dost, věda lékařská tímto dohrála a budiž nahrazena čarou a zařikáváním; od nynějška chceme být léčeni jenom zázraky. Nejsme tak ukvapeni, jde-li o naše zdraví; ale beze všech okolků takto reagujeme, jde-li o naši filosofii a o naše světové nebo politické názory. Rozum nám neaportoval hotové a dostatečné řešení, tož sem s nějakou vírou, sem s čarovným proutkem, sem s jakoukoliv absolutní jistotou! Kdybychom však chvilinku počkali, slyšeli bychom bručet rozum před nerozřešeným úkolem: Musím to zkusit znovu, a dá to ještě zatrápenou práci; tak co, člověče, dáme se do toho?

Nebo nás rozum zklamává, abych tak řekl, svou vlastní podstatou: ne tím, co neví a neovlád, ale tím, jaký je; chtěli bychom něco radikálnějšího a nepochybnějšího, co by nám vykazalo jen tuto a žádnou jinou cestu, jen tuto definitivní pravdu; něco, co by nás přesvědčilo, že teď víme vše potřebné a nemusíme myslet dál. Pochybuju, že tohle je to pravé a plodné zklamání. Vytýkat rozumu, že se nerovná víře, je jako vytýkat stolu, že nenahradí postel, a z toho důvodu jej vystěhovat z kvartýru. Být zklamán rozumem proto, že se zdráhá být něčím jiným než rozumem, je počínání poněkud výstřední. Pokud přijímáme rozum, přijímáme i jeho meze a nejistoty i jeho věčnou nedokončenost, neboť to právě jsou podněty jeho života a důvody jeho bytí. Nebylo by nám třeba rozumu, kdybychom nenaráželi na překážky a nenacházeli otázek, na které není dosud odpovědi. Rozum, tvořivý rozum, přece není v tom, co už je poznáno, nýbrž v tom ustavičném hledání a zkoušení. „Být zklamán rozumem“, to vlastně znamená jakousi únavu: už se dál nepokoušet; nebude překážek a hranic, když na ně nebudeme narážet. A tu přistupuje duch pokušitel a šeptá: Není jich, neboť jsi je popřel; je jen to, co si přeješ, a to druhé je neplatné; nejsi už omezen ničím, ani skutečností.

Domnívám se, že jedna z příčin, proč nás omrzela rozum, je ještě jiné zklamání: že už nemůžeme obsáhnout celé pole a ovládnout všechny prostředky jeho činnosti. V osmnáctém, v devatenáctém století bylo snazší věřit v lidský rozum, protože vzdělaný člověk mohl ještě obhlédnout jeho celé pracoviště. Dnes i ten nejučenější ovládá leda více méně úzký a specializovaný úsek intelektuální práce. Přes všechny své meze nám poznání skutečnosti přerostlo přes hlavu téměř do nekonečna; jelikož nemůžeme znát než drobtý nebo úseky, počínáme si říkat, že se bez toho vědění obejdeme. Do jisté míry lze říci, že důvěra v rozum byla otržena jeho strašlivě výkonnou specialisací. Žijeme v nadprodukcí poznatků,

kerou už nemôžeme zkonsumovať. Je dost charakteristické, že sa „zklamán z rozumu“ dostavilo v dobe, kedy sa vedecká práca rozostla do nebyvateľného množstva a presnosti. Nechme stranou otázku, ak ďalej je tým zklamáním vinna škola, čím vyšší, tým hŕ, čím špecializovanejší, tým menej schopná byť ofícinnou vzdelanosťou. Mohli bychom sa ptať, není-li tu spoluvinná i sama veda, ktorá už téměř ztráca odvahu shrnúť své poznatky v jakýs takýs ovládnuteľný celek. Ako sa ukázalo, že ľudia trpia nouzou pri nadprodukcii zboží, trpíme intelektuálnou prázdnotou pri nejvydatnejšej výrobe poznatkov. Pociťuje-li niekto, že je „zklamán rozumem“, mohli bychom se ho skepticky zeptať, zná-li jej dost dôkladne, aby jím mohol byť zklamán.

Jenže rozum, to není ta nesmírná hromada poznatků a vědění; dokonce není ani nástrojem nebo orgánem na děláání poznatků. Tož pravda, říkáme, že „poznáváme rozumem“, tak jako krájíme nožem nebo putujeme nohama; to v nás vyvolává představu, že případně můžeme poznávat něčím jiným, řečneme citem, instinktem, vnuknutím nebo nevím čím ještě. Navrhuj, abychom se svými pojmy a názvy zacházeli pokud možno slušně; pokud nám to dovolí naše bujnost, neříkejme cihle peřina a peřině ostří nože; pročez říkejme citovému poznání raději citový prožitok a instinktivnímu poznání pudová reakce nebo tak nějak, a název „poznání“ vyhradme počestně tomu, co jsme s větším nebo menším úsilím učinili čímsi ověřitelným, srozumitelným a vyjádřitelným. To úsilí, které z daných zkušeností a faktů dělá poznatky, se od pradávna jmenuje rozum; „máme rozum“, dokud poznáváme; rozum není nic jiného než ta poznávací činnost, to vědomé a metodické zaměření na poznatky. Zkušenost i čirá logika, invence i kontrola, tvořivá fantazie i kritičnost, to všecko „jest rozum“, pokud je to zaměřeno na poznání; a kdybychom něco poznali, pro mne a za mne, číchem, citem nebo zjevením ve snách, bylo by to buď skutečné, to jest rozumné a dokázateľné poznání — nebo žádné. „Být zklamán rozumem“, to znamená být zklamán poznáním, být zklamán tím, co vím o skutečnosti; to tedy je útěk od reality, jak stojí v knize psáno.

A to prý ne. Nechceme-li rozum, je to prý proto, že chceme vůli a čin. Nejsme tu proto, abychom o věcech hloubali, ale abychom chtěli něco velikého a bojovali za to.

Tož dobrá, shodněme se na tom. Tím jsme ovšem zase tam, kde jsme byli s hodnocením. Chceme něco, děláme něco, bojujeme za něco nebo proti něčemu; nic platno, to „něco“ nám je a vždycky bude presentováno nějakým našim poznáním. S hlediska osobního hrdinství byl Don Quijotův zápas s obry prvotřídním heroickým výkonem; ale pokud nám poněkud záleží na skutečnosti, musíme uznať, že to byl jenom zápas s větrnými mlýny. Přemáhat fakta špatně pochopená, to ve většině případů znamená přemáhat je špatně. Chceme-li opravdu jednat, máme co dělat se skutečností, od čehož nám nepomůže žádný voluntaristický bůh. Není žádný protiklad mezi jednaním a poznáním, nýbrž mezi jednaním slepým a jednaním vědomým, mezi slepou odvahou a odvahou, která ví, do čeho jde. A tak dále; mohl bych dlouho kázat o této vděčné látce, ale napadá mne otázka: kde se vlastně vzala a z jakých zkušeností vznikla ta oblíbená antithese skeptického Rozumu a činorodé Vůle? Proč se nám zdá, že rozum jaksi ochromuje naši

vůli a tlumí naše nadšení? Není pochyby, ve svém náruživém chtění, ve svých zápasech a činech shledáme příliš často: ono to vlastně nestálo za to; nebo ono se nám to nepovedlo, zmylili jsme se, nepočítali jsme s následky a souvislostmi a tak dále. Toto zklamání se jmenuje zkušenost neboli rozum. A proto nedůvěřujeme rozumu, neboť má tu nevídanou vlastnost, že nás přistihuje při našich nezdarech nebo kompromituje naše cíle. Proto se ho bojíme. Zklamání z rozumu je vlastně strach z rozumu, který by nás dříve nebo později konfrontoval se skutečností. Rozum nás zklamává, to jest dává nám okoušet bolest zklamání, ať už tím, že anticipuje naše prohry, nebo tím, že je nakonec poctivě a neúprosně konstatuje. Proto se mu vyhýbáme jako životní nepříjemnosti a pokoušíme se jednat tak říkajíc za jeho zády. Chováme se jako dlužník, který má pocit, že unikne svým závazkům, když neotevře účty. Odvrat od rozumu není nic jiného než útěk a únik. Je povahovým rysem dob dekadentních, jejichž odvaha žít je podlomena.

literatura a umění

Alexander Matuška:

Portréty slovenských spisovateľov*)

I.

Hľadisko.

Bežný názor u nás je, že sa naša povojnová literatúra utešene rozvíja. Tí, ktorí by si priali, aby sa nehodnotilo à la: „radost čítať“, „jedna báseň krajšia, než druhá“, sú okrikovaní. Skeptikom a ľudom neúčtívym sa do nedávna len nadávalo a hrozilo — počkaj, veď ty pôjdeš popred nás! Pre svoje konkrétne slabosti si však ľudstvo začalo vynachádzať také vzdelané abstraktné vysvetlivky, že to preniklo i k nám. Drúk prestáva byť jediným argumentom proti rôznym tým nepodarencom, ktorí sa nechovajú s patričnou erárnou úctou k patriarchálnym statkom, ale pekné vzdelane sa im dáva na vedomie, ako sa vlastne veci majú. My sme — my, povedal ktosi nedávno v „Eláne“; kdežto európska úroveň není už — európska úroveň, je to len úroveň takzvaná, čili, niečo je absolútne a niečo zas, takrečeno, relatívne. Sú vraj najmä v mladom slovenskom pokolení osôbky, na ktoré pisateľ nechce zatým ukazovať prstom, aby sa tie prosté duše, ktoré „Elán“ ešte čítajú, nerozčulili velice veľmi — osôbky, ktoré ohŕňajú povýšene nos (prečo nie radšej: zapchávajú nos?) nad slovenskou literatúrou. „Kritizovať je ľahko,“ „vysúkať rukávy“ je už ťažšie. Poznaň, vo februári 1934. Hakenkrajlerského ducha článok si ocitoval i (vlastne len) — Polední list a to už niečo znamená, zvlášte keď je to v poslednej dobe jediná duchovná strava slovenských nacionalistov, nielen na poludnie, ale i ráno a večer.

Pre toho, kto sa u nás chce dostať nejakých hodnôt, musí platiť nezvratne jedno kritérium; je v tom, že musí hľadať hodnotu tam, kde obecne není hľadaná; ak spozoruje, že nad niečím jasá consensus omnium, musí ho s drtivou istotou chytiť presvedčenie, že je v oblasti, kde dobrá vôľa, snaha, idealizmus nahradily zase, vo väčšom merítku však, než obvykle, všetko ostatné — v tomto ostatnom sú i veci tak dôle-

*) Viem veľmi dobre, že sú stĺpce slov. literárnych časopisov otvorené nielen šmahľovaniu, ale i kritike a považujem preto za nutné poznamenať, že tento článok nepišem „len tak“ a že není náhoda, že vychádza na týchto miestach: bolo mi sľúbené teplé miesto, i neodolá som.

žitě, ako je na pr. talent. Niečo povojnová literatúra priniesla: tí však, ktorí sa najviac rozplývajú, zakladajú svoje plesné plesanie na tých spisovateľoch, ktorí nepriniesli nič nového, ktorí len z v e ľ a d ť u j ú; na epigonoch; na tých, ktorí ideove a tvárne nezhršli. T o t o je totiž spisovateľský a básnický p r i e m e r na Slovensku i dnes; je to tak aj inde, ale inde sú tak slušní, že nevydávajú priemer za vrchol. Neni v c e l k u mladej literatúry, je len literatúra o m l a d e n á, ktorá vstúpila do života s heslom ani trochu kresťanským, s heslom: ne meč, ale mír. Veľa práce, mnoho vysúkaných rukávov, ale málo č i n o v. A čo je horšie: prevratom sa dostala na svet literatúra, ktorú si dovoľme nazvať b r a t i s l a v s k o u. To je to umenie, ktoré sme my Slováci už dávno potrebovali; ktoré neberie zo života a nedáva životu, ale ornamentizuje si to jedna radosť; ktoré hrdo nosí svoje drahé „já“ nastoknutné na prapore umenia sorty bezmála pechorivej; ktoré sa topí v kudrlinkách a odkukaných postojoch; ktoré si p á v n e chodí po brehu valného Dunaja a necháva sa obdivovať po kaviarňach.

B o l o a j e.

Naša stará literatúra vytvorila niekoľko šablon a schémát a mladá ich s veľkou láskou prejala. Historičnosť dnešnej slovenskej literatúry neni len v tom, že sme boli oblažení novými Svätoplukmi, Čákmi, Jánošíkmi a nadto Čachtickými paniami a podobnými Móricmi; je i v šablonovitosti. Staršia slovenská literatúra mala jeden spoločný rys s detskou literatúrou a pohádkami: znala len dvojakých ľudí: absolutne dobrých a absolutne zlých. Prim tu hral — ako ostatne všade — V a j a n s k ý. Tí jeho manželja, ktorí nosia svojim polovičkám ešte po 15ročnom manželstve cukríky! Tí jeho oplani, ktorých besovosť je v tom, že pijú víno z krhly a ležia najradšej a najčastejšie pod stolom! Táto typická neumeleckosť prešla dnes v plnej sláve nielen do veličn uznávaných, ale i do spisovateľov ľavých. Iný príklad klišé: dedina. Dedina bola našim spisovateľom dobrá len k tomu, aby sme sa dozvedeli, ako Jano ťahá Ďurovi zub kováčskymi klešťami vprostred izby a ako ho pri tejto procedúre povodí po záhumní; na to, aby sa „líčilo“, ako si strýko zapeká fajku a vyprávajú o roku meruôsmom, patriarchálne odcrkuje. Nepodával sa celý život, ale len výseky z neho, pri čom i z týchto výsekov sa vyberalo to idyllickejšie. Táralo sa neustále o ľude, o jeho zdravom jadre, ale pri tom si spisovatelia nevedeli odpustiť, aby sa naň nedivali ako na siedmy div sveta. Spisovatelia tu hrali úlohu, málo čestnú: úlohu dvorskej zemanskej čelade. Pozrite, Vaša Zemanská Jasnosť, vraveli, na tento náš ľud a obveseli sa srdce vaše, preťažené pijatykou. Národ týmto spisovateľom nezačínal u ľudu, začínal tam, kde bola dcéra na výdaj a 200 jutár k tomu. Ruská literatúra bola zčiasťky preto tak veľká, lebo mala pred sebou hromadu typov; u nás bolo typov tiež plno a vyšli z toho panáci v krojoch, alebo smiešne figúrky. Hlavné je, aby spisovateľ nezabudol, že on je ktosi iný, než ten ľud, ako i na to, že nevidel nikdy sedliaka v glacé ruka- vičkách a podľa toho sa k nemu i choval.

Nikde sa nepopáchalo toľko podvodov v mene umenia ako u nás; a keby sa pre podvodov v umení mali ľudia zatvárať, boli by sme tam zastúpení počtom úctyhodným. Vzala sa nejaká idea a obliekala sa do hávu poezie — niečo, čo vydáva svedectvo chudoby práve tak našej umeleckosti ako našej mysliteľskosti. Sme niečo m e d z i umením a filozofiou; a b y sme niečo vôbec mohli povedať, musíme si pliesť, v e d o m e pliesť jedno s druhým. Málo fantazijných prvkov volá po úvahách; fakt, že máme málo myšlienok, núti k tomu, aby sme ich takzvaným umením rozriedňovali. Iný podvod: v mene idealizmu. Tí, ktorí vedeli a ktorí vedia, že je to s nimi a s ich talentom blede, nezabudli a nezabúdajú priklinčovať idealizmus ako prius tvorby. Prekypujú a prekypovali dobrou

vôľou — neni pekné snažiť sa a byť zápalistý? A neni snaha hneď i hodnotou? Ono k Hamletovi a Faustovi bolo vypo- trebované príserne málo idealizmu, zato veľa génia, ale my sme ovšem my, a európska úroveň je takzvaná.

A v poezii: tu sa človek všetko dozvie z obsahu, nič z tvaru. Duša ovšem preteká, i akože sa budeš starať, ty, ktorý si sta vták, ako má pretekať. V slovenskej poezii bolo málo tvár- neho úsilia — nespievalo sa, ale ospevovalo. Hviezdoslav, ktorý je niečo medzi básnikom a ospevovateľom, filozofom a luteránom — ten Hviezdoslav, ktorého, milí moji, by bolo na čase prestať chváliť a začať ho čítať — sa tu považuje charakteristicky za vrchol. Zato Janko Král, ktorý znamená naše básnické maximum, Krasko a konečne i Botto — tradícia, ktorá vskutku stojí za to, aby sa ňu naviazalo — tu stoja pred našimi milými básnikmi ako niečo, s čím si nevedia rady; naši poeti majú totiž už tú vlastnosť, že pobeňujú nie síce za módou, ale za to za akademikmi. Pokračovateľa v tradícii jankokrál'ovskej máme len jednoho a pokiaľ sa týka Krasku a jeho dedictva: naša moderná poezia sa chovala u to- hoto stola bázlivo a napapane, ačkoľvek padala tvárnou mdlobou. Niektorí z nich majú i nové videnie; ale ako pra- horne ho zdrcujúca väčšina z nich vyslovuje! Rozbitie a na- jdenie formy a foriem, najbezpečnejší znak pre odhadnutie tvorivosti pokolení — toho tu, až na málo výnimiek, niet.

E š t e j e d n o h ľ a d i s k o.

Spisovatelia a básnici, o ktorých budeme hovoriť, vyrástli väčšinou bez kritiky, v idyllických pomeroch, v ktorých sa im veľmi zaľúbilo, ktoré sú však anarchiou; ich typickým du- chovným priestorom bolo zátišie. Kritikov nemajú radi, po- dobné ako Goethe — podobajú sa vôbec veľkým básnikom a spisovateľom; škoda, že len tými vznešenými postojmi. V čom sa básnikom a spisovateľom nepodobajú, v tom sa im nepodo- bajú dôkladne: kritikovi, ktorý im ulahodil, vedia byť nielen vďační, vedia si ho i u c t i ť, keď nie chlebom a soľou, aspoň tým, že ho chránia svojim širokým chrbtom proti úkladom sveta. Nemajú radi, keď sa pred nimi nepadá na brucho. Kritík (český) sa vyjadri o čejši poezii ako menejcennej — básnik mu ocituje mienky iných kritikov a radí mu, aby sa dal prezreť. Nieкто stupí básnikovi do svedomia: básnik, ktorý si potrpí na titanské mravy, však má i dobrý formát filistru; vie, že nemá pravdu, kope však zato eruptívne okolo seba a začína svoju odpoveď, určenú n i e protivníkovi, ale obecen- stvu asi tak, že hľa tuto, bratia moji, predstavte si, a k ý s i páňko... Využívajú vydatne predstavu, zakorenenú v my- sliach prostých slovenských inteligentov, že básnik je istý druh kňaza vyvoleného; augur augurem v i d e u s r i d e t — ale oni nie, chovajú sa obradne i medzi sebou.

Prechod od starých k mladým — zdôrazňujeme znovu, že pri rozlišovaní starých a mladých nechceme a nemôžeme hovoriť o rozdielnosti ideje a tvaru, výrazu a názoru, lebo v c e l k u jej niet — tvorí.

M a r t i n R á z u s.

Pri všetkej svojej rôznorodej činnosti literárnej — napísal drama, písal básne, romány, essaye — je Rázus človek malej kultúry slovesnej; je vedľa toho kňazom, žurnalistom a poli- tikom; ale jednoznačnosť a monotónnosť jeho osobnosti je pri tom všetkom obludná. Jeho básne sú farárske, jeho próza je žurnalistická, jeho myslenie je luteránske. Bol v Anglii, ale bol tam ako Rázus-kňaz a nie ako Rázus-básnik; kňazstvo v ňom vždy prebilo umelca. Nedoniesol si z Anglie lásku k an- glickej poezii — hľadať uňho ohlasy anglickej lyriky je marno. Trochu Dickensa, trochu Ruskina, pravda, ale práve len tro- chu. Zato si odtiaľ odniesol pozorovanie, že je tam biblia na každom stole (i u profesorov!) a len sa pozrime, kam to Anglia dotiahla! Neni totiž pochyby: keď Angličania rozširovali svoje

panstvo, vždy si najprv počítali daktorú partiu z W. Z. Je tradičník, po ktorejkoľvek stránke; pragmatista do istej miery, druhu: aj tak sa môže, aj onak — nie vo všetkom ostatne: mladost na pr. má nesporne svoje práva; ale viac pravdy majú tí, čo veľa žili, starí tedy; držíme sa my preto len toho, čo sa vyzkúšalo, a budeme spasení. Vôbec: „rozumný človek“ vyčká a bude sa mať na pozore pod „perverznými intelektuálmi“. Na SSSR. ho mrzí najviac rúcanie kostolov — vôbec ruský pokus („ak sa nepodarí“), bude iste najhroznejším zločinom človečenstva. Najviac pozitívnych prvkov má v sebe z rôznych filozofií a učení náboženstvo — cit nemôže mať inú pravdu, ako rozum. Vo filozofiách je mnoho múdrosti, ale málo pokoja a radosti. — Nadávať na bohatých — pán Goebbels, sem s metáľom! — je nesmysel; lebo i tie najskvelejšie dámske šaty a i tie najskvelejšie hostiny dávajú bedárom (!) možnosť zarobiť si kus chleba. Jeho bytostným presvedčením je, že ako sa Rusi môžu pochváliť „Zločinom a trestom“, Nemci „Faustom“, môžeme sa my pochváliť umeleckým fondom nášho ľudu, ktorý fond je „ohromný“; keď sa najdú geniovia, môže prekvapíť svet. (Ako sa majú najse, o tom sa romanticky mlčí.) Nenávidí ci z á c t v í ako hocktorý redaktor N á r. L i s t o v. Kliatbou Slovenska je duch cudzoty našich vlastných ľudí. Demonstruje to na horskej paralele: Alpy sú ovšem vyššie ako Tatry, ale Tatry sú naše, slovenské, majú svoje kúzlo, čo nenajst' nikde inde. A keby to, čo sa u nás tvorí, bolo i „skromnejšie“, je to výrazom „nášho života, našej duše, je naše“! Zdôrazňuje stále akési zdravie. Napísal román „S v e t y“ (4 sv., 1800 str.) a je treba potvrdiť, že Rázus nebol tým geniom, ktorý by bol prekvapil svet. Je to materiál k román, plný prostonárrodných (národné sa mu kryje s prostonárrodným) príslovií a porekadiel a ľud. piesní; „román“ z poprevratových rokov, o ktorom sa dá povedať len to, že je to morský had. Do toho všetkého vpašovaný príbeh intelektuála, ktorému bolo za vojny „hrozne“ a prišiel preto na dedinu, hľadať tu „úľavu“. Našiel ju aj; tu jest totiž všetko: umenie, veda, filozofia „a ešte aká filozofia“! I rytmika tu je: nejaká Evka si chodí na prstoch, chce si „zašanovať päty“, i prosím: Isadora Duncanová. Intelektuál si vezme za ženu sedliacku, spasí nás totiž akurát len to, keď budeme všetci orať.

Rázus básnik: jeho korektný verš má v sebe čosi nepríjemne hlučného, je to zkratka poezia buditeľská a burcujúca a nemá nijakej inej hodnoty. Báseň sa volá „N á l a d a“. Čo je to? Básnik vidí, že nebude čo kosiť, že sa mu akýsi cirkevník stal baptistom. „Potom sadnúc — verše piš (sbiera rytmy . . . čo ja viem . . .) Mrzutiem a boľavím.“ T o je nálada. Reagoval i na válečné besnenie, ale ani chvíľku sa tu nedá myslieť na Hviezdoslava. Vojna není Razusovi žiadnou obľudou, díva sa na ňu so stanoviska dojímavého: žena a deti bez gazdu, nemá kto orať a siať. Povedané všetko veršom Vojenských piesní Bottových, spievankovite, s pathosom a s bim, bam, bum.

Ján Hrušovský

je spisovateľ, u ktorého po žurnalistickom obskackávaní predmetu nesmie prekvapíť patetické „ó“. Je z tých spisovateľov, ktorým sa u istých vecí vybavujú s neklamnou istotou erárne epithetá. Napísal niekoľko sviežich novoklasicistických noviel z Itálie, u ktorých si treba vážiť, že je to Itália menej oficiálna, že sa tu nevozíme ostentatívne v gondolách a že nechováme holuby v Benátkach. Ostatok je literatúra, ostatok je literárna inšpirácia a nie životná: vliv ruských pologeniov: A n d r e j e v a a A r c y b a š e v a sa tu priamo hmatá; čo však u nich pôsobí desivo, uňho papierove. Je deterministom a zase: literárna inšpirácia (Pečorin). Bol vo vojne, nedoniesol si z nej však nič, iba rôzne podivuhodné dobrodružstvá a príbehy. Že ho vojna v ničom nepoučila, toho dôkazom je jeho válečný román („Peter Pavel na prahu nového sveta“). Je to

beletria v najhoršom slova smysle. Akže sú — akože sú — ľudia, ktorých vojna spravila spisovateľmi a veľkými spisovateľmi, treba povedať, že Hrušovský je naopak z tých, ktorý by o vojne nebol písal, keby pred tým nebol čítal. Vojaci tu podľa príkladov z iných románov nechcú strieľať, ale súbojom svojich kamarátov sa vedia nadchnúť ako slečinky z pensiónátu. Dozvedáme sa, že „Dantovo Peklo je proti tomu šúviks“, ale guľky tu lietajú akosi mimo — spisovateľa u s v e d č u j e, že sa obyčajne len o v l a s minú svojho cieľa. Vojna pozostáva z pijatýk a orgií — spisovateľ sa ich nevie nasýtiť. Všetko sa točí okolo krásnej majorjky, patriacej medzi tie „úbohé, krásne tvory, ktoré sú cez celý život štvané neustálym volaním pribujného tela . . .“ Keď starý Hurban došiel v jednej svojej poviedke ku krásnej panne akejsi, povedal: „Mau bich jen opisuvat, a kebich to urobiu, len bi také mlaskot stau po chížjach“ a nepopisoval ju. Hrušovský sa už neuspokojuje tým, aby povedal, ako Hurban, že sa v nej proste „varili cití“, on si pekne pomľaskáva; že sám, to ho veľmi netrapi. Ženy tu „blýskajú dravo zubomi“; milenci sa „prudko, takmer (oj!) dravo objali“. A šeptali si? Pravdaže. A čo? „Čo si šepcú milenci už od pravekov.“ A tak to ide ďalej: alabastrove nádherne biele telo; dušu i telo spaľujúce láska; more lásky; nádherné sväté gesto (prišlo k nemu s . . .); peľ mužnosti, dokonca. Láska hýbe svetom, prosím, i vo válke. Ale ešte není koniec; spisovateľ si umienil, že potrebuje 20.000 Kč a nechá vystúpiť zástupcom Starého a Nového sveta. Ideové boje, z ktorých jedni vychádzajú naplnení „Duchom Kristovým“ a druhí chcú „sláviť k v a s o h o d y na ruinách Starého sveta“. Ten kvas, ten kvas! Najhoršie expresionistické tachtle machtle, Jaroslav Maria, ale ďaleko, ďaleko za ním. Lust zu fabulieren? Mit nichten, sondern Lust zu schwatzen. Nedávno napísal nový román, o Jánošíkovi (4 sv.) — srv. tístopisy Nižňanského.

Tido J. Gašpar.

Jeho kráľovstvo nie je z tohoto sveta — pracuje na obraze sveta, ktorý si vysnil. Básne v próze sú literárnym druhom, pre ktorý už iste mnoho ľudí spáchalo sebevraždu; lyrická próza Tida Gašpara, so svojimi preciozitami, učesanými, korektnými gestami nás privádza do mdlôb. Nieкто vyrába celý život topánky, nieкто novely. Tido Gašpar píše novelu za novelou, napísal ich asi 50—60 a každou z nich dokázal, že nevie tvoriť ľudí, len lútky — v tejto skleníkovosti je dnes už majstrom, všeobecne uznávaným. Estét; liturguje, nepíše; kombinuje a štylizuje, netvorí. Domnieva sa, že ho v jeho novelevej pevnosti nikto nedostane, čo je omyl skoro tragický.

Variujeme-li neprestajne, trubadúrsky téma Piesne Šalamúnovej, omrzí to každého; táto neobčajná vernosť k sebe znamená bezmocnosť, ktorá sa oblieka do sviatočného rúcha. Tu sa ktosi príliš namáha o čosi a to čosi je akurát umenie. T. Gašpar nevie písať bez ebenových stolíkov, fluida, omamných cocktailov, gobelinov, nymbu, vestibulov. Jeho ženy majú vlasy nižšie kolien, sú to tvory apartné a martyčky, jednak a) Rozkoše, jednak b) Dobra. Samy sebe pripadajú — tak galantný je autor — ako „zo zeme vyšklbnutý jemný kvet“. Sú to aristokratky, plavé a krásne, oblečené bývajú v storaké nádhery, s hrdlom ani úbel slonoviny; vládkyne snov. A muži? Tí majú „krásolúpežné túhy“, sú to „piráti lásky“, grandí, gourmandi Veľkého Bozku a bozkov; bývajú tiež radi v extasií.

„Ja prítisol som líc o plyšové kvety ottomány, extázne roztúžený a pozrel som na ňu.“ „Potrebujem ňa, hovorí jeden martýr bozku martýrke tohože cechu, „k dynamizovaniu mojich výbušných (ty můj svatý Antoničku!) síl a snov.“

Ženy samosebou milujú umelcov. Prečo? „Umeľci ma veľmi zaujímajú a všetci podobní, nepravidelne jestvujúci ľudia.“ Ano, tak je to: takéto veci možno písať len z pocitu, že umelec

je predovšetkým ktosi s konskou hrivou. Jedného vedca, ktorý sa práve „veľmi sympaticky rozčuľoval pre nejakú peknú vec“, predstaví pán dáme takto:

„To je profesor historie... Ináčej pozná všetko (selbstverständlich!). Hodnotí Pascala, recituje najznámejšie básne Danteho... Najmilším... poetom mu je však Kristus, ktorého zbožňuje a píše poznámky k dielu jeho trinásteho (!) apoštola Tostoja (!). Tiež získava ľudí viere o zrodení nového veľkého Ruska.“

(To znamená slovanského, s vilou na Kryme.) T. Gašpar bol námorníkom, napísal niekoľko námorníckych noviel a je sa treba diviť, že ani tu není prostý pathosu, pred ktorým pukajú horstvá. Tu nemožno pri najlepšej vôli vidieť a cítiť more. Zato nám to pripomína W. Fritscha a heroizmus sladkých operiet. Tu všade nie sme v živote, tu všade ide o opernú inšpiráciu. Títo Gašpar dal vôbec u nás príklad onoho pathosu, ktorý spravil i z väčších spisovateľov jeho druhu, dobrých humoristických spisovateľov; že proti ich vôli, v tom je ten háčik. Každý tvorí v medziach svojich možností a každý má právo sám na seba, ale T. Gašpar prepadol manýre tak, že píše obvykle p o d svoje možnosti. Prinášal niečo nové, ale tým, že neprestal prinášať po celý čas to isté, sa stal plusquamperfectom. Keby sme mali Akademiú, musel by byť do nej zvolený prvý. Avantgarda prešla k čibuku. Literárnu a nie životnú inšpiráciu ukazujú v plnej sláve veci, dotýkajúce sa ako tak súčasného života. A ukazujú ešte čosi iné: jeho prastarú, starootrovskú ideológiu.

dopisy

Ještě VDP

Pane redaktore,

p. Stanislav Kočvara, místopředseda Obchod. Jednoty Čs. v Brně, opřel svoji polemiku s mým článkem o VDP hlavně o to, že ukázal na velký, náhlý vzrůst tržby VDP kolem r. 1918, čímž chce říci, že VDP dorostla po převratu k svému dnešnímu vlivu hlavně vlivem politické strany, čsl. soc. dem. strany dělnické; a dále: družstevnictví je reobvykle výhodně zdaňováno proti soukromým podnikatelům; za takových okolností není divu, že VDP může být chloubou socialistického podnikání.

Nejde mi o VDP; jde mi o myšlenku daleko širší; případ VDP jest mi novým důkazem, že i socialisté dovedou podnikat — a to se jim právě upírá; jest novým důkazem, že jiné formy, kterým t. zv. soukromé podnikání upírá životní schopnost, tuto životní schopnost mají.

P. St. Kočvara chce dokázati, že rozmach VDP souvisí jedině a příčinně s vlivem sociální demokracie po válce. Byly to zbytečné zapíratí tento vliv. Jest možno však úspěch družstevní myšlenky v Anglii vyložití jedině vlivem politické síly dělnické? Za rochdalskými poctivými průkopníky nestála žádná politická moc, když začínali v Ropuší uličce. Vydařilo-li se dílo Rochdalských, pak to možno vykládati jen tím, že zdravá myšlenka byla zdravě prováděna. Ve svých počátcích musila se myšlenka družstevnická u nás probíjeti i proti politické straně dělnické a byla vzata na vědomí teprve tehdy, když ukázala, že v ní jest něco, co musí býti uznáváno. Bylo by pohodlné vykládati úspěch myšlenky družstevní — v našem případě vzrůst VDP — jedině vlivem politické strany. Uvádím tu ze „Zemědělských družstevních listů“, tedy z orgánu velmi vzdáleného VDP:

V neděli 24. června ve své valné hromadě oslavila Velkonákupní společnost družstev pětadvacet let své činnosti, a za tu dobu může se pochlubit pěknými výsledky. Jako jiné podniky družstevní vznikla téměř z ničeho a za svůj vzrůst může děkovati ukázněnosti svého členstva,

dobrému vedení a z částí, jak je tomu u každého podniku, i době.“

Citát tento ukazuje, že tu rozhodoval nejen politický vliv, ale také jiné síly: ukázněnost členstva a dobré vedení podniku. Další citát jest z „Hospodářské Politiky“, orgánu pp. Fouska a Bittermana, tedy lidí velmi vzdálených socialismu.

„Je jisto, že by takový hospodářský rozmach (VDP) byl nemožný v takové míře bez veliké politické moci, která stála a stojí za soc.-dem. družstevnictvím. Účast na syndikátech, společně s agrární Kooperativou, dále účast na různých dovozních výhodách, daňové výhody a j. prostředky dávají družstevní organizaci dobré předpoklady a určitý náskok proti ostatnímu soukromému obchodu a výrobě. Tyto výhody bývají také často příčinou silné nenávisti a útoků obchodnictva na družstevní organizace.“

Nutno však také uznat, že by i za daných výhod nebylo možno dosíci takových výsledků, kdyby vedení Velkonákupny nebylo dobré a kdyby nebylo vybudovalo účelnou organizaci četných podniků, jež Velkonákupna založila.“

„Hospodářská Politika“ přijímá tedy argumentaci o silném politickém vlivu, který pomáhá VDP, ale uznává, že to nebyl jenom tento politický vliv, který tu rozhodoval, ale také jiné síly: dobré vedení a účelná organizace četných podniků.

Jest pravda, že tržba VDP po převratu rapidně stoupla. Bylo by však nesprávné vysvětlovati to jen politickým vlivem stojícím za VDP; říká se často: nejhorší jest ten první milion; ten se shání těžce a dále už je vývoj snazší.

P. St. Kočvara uvádí dále to, co soukromé podnikání velmi často užívá jako zbraně proti konsumům a družstvům. Tu stačí jen opakovati to, co řekl nedávno v parlamentě posl. Remeš, generální zpravodaj o státním rozpočtu; uvedl, že

„podle býv. ministra Najmana tržba družstev, soustředěných v ÚSČD, v roce 1931 činila 980 milionů Kč a že na daních zaplatil tento svaz 3,059.900 Kč. Poslanec Najman má sice pravdu, pokud jde o číselci tržby, avšak družstva v ÚSČD soustředěná zaplatila ve skutečnosti na daních a poplatcích 8,083.032 Kč. Poslanec Najman, jenž se nevyslovuje proti zakládání konsumních družstev, žádal, aby družstva byla postavena na stejný základ jako soukromé obchody. K tomu nutno připomenouti, že těm, kdož se organizují jako spotřebitelé, nejde o to, aby měli nějaký družstevní obchod, nýbrž o to, aby vytvořili spotřebitelskou organizaci, a stejně i jejich podnikání není vypočteno na zisk, nýbrž jen za tím účelem, aby poskytlo určité úlevy oněm, kteří těžce vydělávají svou mzdu a musí s ní nakládati velmi hospodárně. Družstva nepožívají zvláštních výhod proti soukromému obchodu. Podle zpráv Státního úřadu statistického bylo v roce 1928 v republice 160.765 obchodníků s potravinami. Průměrná výdělková daň každého z nich činila 29 Kč. Naproti tomu na jednu konsumní prodejnu připadá 36 Kč výdělkové daně. Potravinářský odbor soukromý vykázal čistého zisku 1 miliardu 9,628.000 Kč a předepsaná daň výdělková z toho činila 6,112.908 Kč, t. j. 0.61%. Všechna konsumní družstva v republice v téže době vykázala zisk 13 milionů Kč a předepsaná daň činila 255.863 Kč, t. j. 1.87%. Z toho je viděti, že družstva nemají žádných výhod.“

Poněvadž by se tu mohlo vytknouti, že jest uváděn jako svědek poslanec strany, která stojí za VDP, bude dobře uvést i passus z článku „Venkova“, který se obrací proti výtkám, že družstva mají velké daňové výhody proti soukromému podnikání:

„Družstevnictví skladištnímu vytýkají se výhody daňové. K tomu konstatujeme: Daň, kterou obchod nejtíže pociťuje, je daň obrátová. Při styku s rolnictvem platí ji družstva ve stejné výši jako obchodník soukromý. Správné odvádění této daně u družstev zajišťuje povinnost veřejného účtování, takže u družstva žádná tržba nemůže tomuto zdanění uniknouti. Co se týče zvláštní daně výdělkové, odvádějí ji družstva ve výši 2 promile ze základního kapitálu, bez ohledu, zda měla zisk či nikoli. Obchodník soukromý však platí výdělkovou daň jen v případě, když vykazuje zisk. Sumy, které družstva skladištní odvádějí, přesvědčují o tom, že zdanění družstev je v poměru k docíleným ziskům daleko vyšší než zdanění obchodu soukromého. Podle údajů státního úřadu statistického odvedla roku 1928 zemědělská družstva skladištní zvláštní daně výdělkové 174.374 Kč. Je to 3.05% z bilančního zisku těchto družstev, který činil 5,717.906 Kč. Proti tomu obchodníci obilím, pšicninami a ostatními produkty zaplatili výdělkové daně 984.206 Kč, což je pouze 1.3% z jejich přiznaného zisku, který činil 74,997.750 Kč. Po těchto zjištěních by už mohly přestat tendenční legendy o daňových výhodách družstevnictví proti soukromému obchodu.“

Bylo by tedy dobře, kdyby t. zv. soukromé podnikání již jednou upustilo od svého argumentu, že družstvům, konsumtům se vede lépe hlavně proto, že mají velké daňové výhody a úlevy. Není těchto velkých výhod.

Na konec vytýká p. St. Kočvara „politiku dvou železek“, že totiž benevolentně přecházíme chyby družstevnictví (sanace), chyby socialistů (je tu řeč o sen. Johanisovi), že však jsme velmi tvrdí v kritice t. zv. soukromého podnikání. Toto soukromé podnikání nekritisuje družstevnictví v rukavičkách a tam, kde jest vyslovena zásadní pochyba o prospěšnosti a životní schopnosti družstevní myšlenky a socialismu — tam vyslovíme svoje odůvodněné přesvědčení o životnosti těchto myšlenek a jejich praxe. Jsme si vědomi i chyb. Nezamlouváme je a naopak doporučujeme socialistům zvýšený smysl pro autokritiku; doporučujeme jim, aby nebyli tak pohodlní a chyby povyšovali na svého učitele (chybami se učíme), nýbrž aby se naučili chyby nedělat a chybám předcházet.

Váš

V. Gutwirth.

Dozvuky „Pražského jara“

Pane redaktore Peroutko,

dovolte, abych opravil některé nesprávnosti v článku p. J. Brože „K fiasku Pražského jara“, a abych také řekl několik slov o této věci.

Pořadatelé „Pražského jara“ (Syndikát čsl. novinářů a Čsl. ústředí cizineckého ruchu) chopili se myšlenky uspořádati „Pražské jaro“ začátkem měsíce června, kdy je turistická sezona v Praze nejmrtvější. Proto sezvali řadu korporací a organizací, které by v rámci „Pražského jara“ uspořádaly své podniky, protože pořadatelé nemohli sami všechny podniky uspořádati a financovati. Píše-li pisatel o „solnohradských slavnostních hrách“ a jiných, nechť se přesvědčí, jakými finančními prostředky disponují pořadatelstva těchto (mluví se o statisících Kč) a jakými penězi disponovalo pořadatelstvo „Pražského jara“. Z 56.000 Kč nelze dělati zázraky (neboť tolik subvencí podařilo se pořadatelstvu opatřiti) zvláště, když se pro propagaci vydalo 10.000 kusů plakátů,

90.000 letáků v pěti jazycích, které byly rozeslány do celé Evropy, náklad (s poštovním) činil přes 50.000 Kč. Pořadatelstvo hlavně snažilo se opatřiti si peníze, aby mohlo samo podniknouti větší akce, bohužel nebylo možno sehnati ani haléře. Není také možné se diviti tomuto faktu, neboť naše péče o cizinecký ruch jest prabídně dotována, ministerstvo obchodu má bohužel na cizinecký ruch přes 1 milion Kč a to pro celou republiku a město Praha 50.000 Kč na celý rok, z kteréhožto položky jest třeba vydávati i letáky, publikace a p.

Pokud se týká programu. Souhlasím, že program nebyl dokonalý, ale rád bych viděl p. pisatele, jak by se oháněl při tolika různých se názorech — jedni chtěli jen program atrakcí — národní veselice, pečení vola na Václavském náměstí a pod. — druzí chtěli umění a třetí sport. A co neporozumění bylo překonati, o tom nechci, pokud jsem se zúčastnil prací na přípravách „Pražského jara“ (od počátku května jsem byl nucen se jich pro velmi vážnou chorobu v rodině vzdáti), ani psát. To je kapitola pro sebe!

Dále Golem. Ano o Golema, dílo M. Mareše a J. Weinbergera se jednalo s Reinhardtem, žel p. Fencel, majitel Arény, s nímž byla ujednána smlouva, v poslední chvíli od této ustoupil, odvolává se na uzavření svého podniku. O jednání s Reinhardtem jsou doklady.

Pan pisatel vytýká obratné přesunování odpovědnosti s osoby na osobu, ale sám nedovede ani obratně čísti a což je na podiv, přejímá informace z tisku Poledního listu. Mluví o ostudném „Družstvu pro reklamu Pražského jara“, a kdyby si pozorně přečetl oficiální bulletin cizineckého ruchu, shledal by, že píše dosti neodpovědně, plete-li si pojmy. Tady měl se sám přesvědčiti a ne přejímati z Poledního listu, že jde o „Reklamní družstvo obchodníků a živnostníků, Praha III, Mostecká č. 4“ a ne o podnik Pražského jara. Tomuto družstvu nikdo, zejména ne pořadatelé svěřili reklamu a pod. Dále by se dověděl, že toto povedené „Družstvo“ zneužilo jména „Pražského jara“, leč o tom bude veřejnost zpravena. Nelze při žádné velké akci zabrániti, aby se také v ní nevyškylti lidé kořistní.

O potížích a neporozumění, a dokonce i o zlé vůli, s nimiž se setkali pořadatelé a s nimiž se setkávají všichni, kdož nezištně mají snahu o povznesení cizineckého ruchu, se ani nyní nechce psát. Doufám, že budu míti příležitost, nebo sám p. pisatel, když jeví takový zájem i s p. Šourkem, spoluautorem předešlého článku, psáti ještě více.

Na konec bych ještě p. pisatele vřele prosil, aby, když jeví takový zájem o cizinecký ruch, informoval se na příslušných místech, v ministerstvu obchodu, u města Prahy, ve Svazu měst atd., kolik mají tyto korporace na cizinecký ruch peněz a aby zrovna tak ohnivě a vehementně bil se o zvýšení položek prelimitovaných na cizinecký ruch, a aby, když si osvojl legitimaci ke kritice, podjal se i práce všude v organizacích, majících za úkol propagovati a přiváděti cizince k nám. Již se těšíme na jeho spolupráci.

Jan Grmela.

K dnešnímu číslu jsou přiloženy šekové vplatní lístky
poštovní spořitelny.

Půjčovna knih » MÍR « Praha II., Vladislavova 2

Palác Báňské a hutní

Nejnovější česká literatura, jakož i německá, anglická a francouzská

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA

VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.

Svět knih

KULTURNÍ ZPRAVODAJ

Roč. 4. Číslo

28

Josef Hora:

NA MOŘI*

*Schouleno v teplou modř, spí
moře. Jenom z novin
vzdálená ozvěna zla doléhá až
sem.
Hlas světa hrozí z nich. Z ne-
viditelných rovin
dialog zápasu tlumočí pevná
zem.*

*Mluv, mluv jen, radio! Noc
tančí nad vlnami,
spí živly ospalé a dravci na dně
vod.
Jen zem, vzdálená zem nás
krutým slovem mámí.
Blesk proti blesku tam, jde
v ztřetk lidský rod.*

*) Ze sbírky „Dvě minuty ticha.“

POZNÁMKY

PRO ČISTOTU A KRÁSU NAŠÍ MATEŘSKÉ ŘEČI.

Weingartův »Český jazyk v přítomnosti«. — Vášův a Trávníčkův »Slovník jazyka českého«. O sledu slov v češtině.

Píše Fr. Sekanina.

Kdo se celá desetiletí věnoval svým způsobem a oddané službě denního tisku a jeho kulturního poslání, ví nejlépe, jak těžce musil při tom zápasit třeba i s otázkou jazykovou. Nejde jen o stálé přemáhání stále víc bujícího ducha cizoty, který nám zaplavuje češtinu (germanismy a romanismy především), nejde jen o mýcení zbytečného

Lion Feuchtwanger padesátníkem

Lion Feuchtwanger, nebojácný a britký kritik hitlerovského Německa, dožil se dne 7. července padesáti let. Ve svých románech Úspěch a Oppermannovi vylíčil začátky a nástup Hitlerova režimu v Německu. Nejúspěšnějším jeho dílem je mohutná historická freska „Válka židovská“, ve které vynikajícím stylem promítnul ovzduší dávných dějů, do myšlenkové i slovní současnosti. U příležitosti vydání jeho politického románu Úspěch, v němž autor nastavil kruté, ale spravedlivé zrcadlo přicházejícímu hitlerismu, napsala Literarische Welt: „Feuchtwanger by udělal dobře, kdyby opustil Mnichov.“ Feuchtwanger odjížděje na přednáškové turné do Ameriky jistě netušil, jak řítkí se události dají nejen jemu ale i Literarische Welt plně za pravdu. Příchodem Hitlera k moci ocitá se jméno Liona Feuchtwangera v seznamu nesmiřitelných nepřátelů Německa, jeho majetek zkonfiskován a jeho knihy, mezi nimi i rukopis k tisku připraveného románu Josephus Flavius na veřejném místě spáleny. V románu Oppermannovi mohl již Lion Feuchtwanger použít jako literární materie čerstvě získaných zkušeností a poznatků o počínání nových pánů Německa a dnes, zastihují ho padesátiny v jeho francouzském vyhnanství, jako svědka nových krvavých událostí v Německu, které sice všetecky napovídaly, ale které vyvolávají červě bezmezného studu na jeho líci duchovního potomka výmarského Němce a světoobčana. České vydání jeho spisů pořádá nakladatelství Fr. Borového v Praze.

šterku, který se valí do psané češtiny, čině ji ošklivé barokní, neprůhlednou a zbavenou prosté krásy lidové řeči, nejde jen o boj s nepřirozeným a vši jasné prostoty postrádajícím rytmem jazyka. Jde tu velmi často o rozpory a boje se sebou samým, kdy přes všechno stále sledování a studium mateřštiny octnem se na rozpacích, co je správné a co ne. Je mnoho karatelů a brusičů, kteří matou, ale je málo jazykových apoštolů, již vyšli od kořenů jazyka a kteří mají také jemný a neposkrvněný sluch pro nezkaženou

mluvu lidovou, jak ji měl na př. starý moravský Bartoš. Je pro mne až dosud z největších autorit v poctivé znalosti čisté české řeči.

Je proto pochopitelná radost člověka, jenž ví a cítí, čím je nám v národě zdraví a krása rodné řeči, když čte knížku o mateřštině z pera nejenom upřímného zanícence, nýbrž i dokonalého znalce vědeckého. A pochopí radost, když se konečně po tak dlouhém a dlouhém čekání objeví na obzoru sešitek takového »Slovníku jazyka českého«, po němž jsme

tu tolikrát volali a který — třeba pořád ještě není tím velkým slovníkem akademie, o němž se pracuje — přináší přece jen záruky poučení gruntovního a dobrého, pro každou denní a rychlou potřebu naší inteligence dostačujícího.

Pravopisný, kulturní a fraseologický „SLOVNÍK JAZYKA ČESKÉHO“, jehož první ukázkový svazček se nám dostal na stůl (nákladem Fr. Borového v Praze 1934), má trojí široký základ věcný, vyznačený právě třemi prvními přívlasky tohoto odstavečku. Je to slovník pravopisný, fraseologický i kulturní. Je ovšem po každé stránce založen pouze nejstručněji, skoro jen stenograficky stručně v lapidárně voleném náznačce, který dokonce u všech hesel není ani všude důsledně prováděn. Je to jistě železná podmínka programu, podle něhož celý slovník bude mít 60 tisíc hesel a nepřesáhne 1000 stran. V celku bude asi vydán (podle dnešních rozpočtů) k vánocům 1935.

Zmíněná kulturní stránka Slovníku Vášova-Trávníčkova je myšlena tak, že v příručce dojdeme poučení nejen čistě jazykového po stránce pravopisu a skladby (syntax) české řeči, nýbrž i nejstručnějšího věcného poučení o původu, významu i dnešním znění cizích slov, jakož i význačných jmen historických a zeměpisných, literárních, uměleckých a vědeckých, pokud souvisí s dějinami lidské kultury vůbec a naší zvláště. Hle, několik hesel jako ukázkou: Adam, -a, m.; začítí od Adama

FEUILLETON

Ferdinand Peroutka:

NA HRBITOVÉ KLASIKŮ*

I Češi jsou členem široko daleko rozvětveného rodu lidského, a vlastností obecně lidských je na nás nepochybně více než českých. Kdybychom ve všech věcech se lišili od ostatních národů a lidí, byli bychom asi něco jako kuriozita, zasluhující politování. A kdyby národní charakter kladl ustavičně omezení a oddělení mezi nás a svět, jistě by nás brzo omrzl, a toužili bychom svléci jej, jako had svléká svrbící kůži. Naši básníci mají nesporné právo napsati verše, na nichž není možno rozpoznati znaky národní povahy ani nejjemnějším literárním mikroskopem. Právo to lze odvoditi z oně okolností,

*) Kapitola z knihy „Jací jsme“, která vyšla již ve II. vydání.

že jsou v první řadě lidmi, a že jest nemožno i škodlivě narážet všechno na české kopyto. Národnost, skutečná národnost není chtěna, nýbrž existuje prostě. Buď jsem český nebo nejsem český, ale žádná uvědomělá snaha nemůže mí na českosti přidati, jako mí nemůže přidati na veselosti. Nežádejme, aby každé místo na našem těle a naší duši bylo olizáno jazykem českého lva. Ve vůli nepodobati se ostatním není žádná kladná hodnota. Cokoli děláme, dělejme to prostě jako lidé. Je-li naše česťví dosti silné, projeví se vždy při tom. Není-li, nechťjme toto česťví uměle nastavovati. Nemělo by to smyslu. Záleží na tom, abychom vše dělali dobře, ne na tom, abychom to dělali po česku. Česťkost nemusí být vždy něco dobrého; někdy může být také cosi špatného a zaoštalého. Na příklad nečistota našich železnic a bahňitý zjev pražských ulic při jarní oblévě je dosti významnou českou vlastností. Nemyslím, že by záleželo na tom, aby-

chom tu udržovali svou národní povahu. Rus, praví Gorký, je od přirozenosti náchylný ke krutosti. Kdo chtěl by raditi v tomto smyslu k zachování typu pravých ruských lidí? Byly u nás doby, kdy lidé sestrkovali hlavy nad každým veršem a hledali, co v něm českého. Ale rozumně vzato, nemůže býti nic specificky českého na příklad v Máchových verších:

„Hluboký mrtvého lovce je sen,
jež nevzbudí k honbě již veselý den.“

A bylo by značně naivní (ač i taková naivnost u nás kdysi vládla), považovati tyto Máchovy verše:

„Nesbírá v háje stínu
má děva tamo u vody
z rána červené jahody
do bílého si klínu...“

za význačně české z toho důvodu, že je v nich obsažena červená a bílá, barvy našeho praporu.

Vynasážme se vyhnout se vždy tomu, aby naše národnost nám přinášela nějaké omezení a zužování lidské svobody. Národnost nemá býti okovy, které vlečeme světem, nebo zdí, za kterou se choulíme. Leckdy, zdá se, skrývá v sobě národní uvědomení podobné pudy. Tereza Nováková na příklad cestovala po Alpách, ovládná jsouc starostí, a aby se jí Alpy nelíbily. Viděla v necitelnosti k tomuto mohutnému kraji kus národního programu a českého sebevědomí. Konečně však přece povolila a napsala upřímně:

„Tu již s bolestí odřikavou jsem si přiznávala, že tato alpská veleba předčí milé Čechy a že cizina smí se právem honositi nad náš domácí, třeba námi tak milovaný kraj.“

A uklidňuje se teprve tehdy, když si uvědomuje, že tím krajem, kolem Kufštejna, byl vezen Havlíček z Čech a že tu tedy zůstala jedna ze stop české historie: „Nyní směla jsem

Henry Drummond & Co. LTD.
továrna jemných angl. látek
SHIPLEY (England)

ANGLICKÉ PÁNSKÉ LÁTKY Z TOVÁRNY PŘÍMO

K V Á M

Prodej ve velkém i malém
Ceny: Kč 90—, Kč 130— za 1 m

Sklady a generální zastoupení
Emil Grodecký, Praha I,
Bílková 10 - Telefon 624-95

Vzorky na venek vyplacené

= od počátku, velmi podrobně; lepší Tomáš než Adam, přísl. = lepší mít než dáti (slovní hříčka); Adamovo jablko = ohryzek, lidově — aklimatisace

(z akkl—), e, ž. = přivyknouti podnebí; aklimatisovati se = přivyknouti, zdomácněti — ale = 1. spojka odporovací: nejen já, ale i ty (též: nýbrž i ty);

krajinu bez výčitek vlasteneckého svědomí milovati.“ V prostých a zářných dobách Elišky Krásnohorské snad rozuměli tomuto druhu vlastenectví. Ale stavěti dnes pocit národnosti do takových bojů, zakazovati si pochopení světa pro příslušnost k jednomu národu, zapřítí v sobě rozkoš Alp nebo Norimberku nebo čehokoliv jiného jen proto, že to není české, to by znamenalo připravovati citu vlastenectví situace, v nichž musí podlehnout. Neboť, jakkoliv je nejisto, jakým směrem se bere moderní lidstvo, je jisto aspoň, co opouští. Opuští toto ušlechtilé pečiválství, ozářené nimbem, pečlivě připravěným v dílnách vlasteneckých pyrotechniků, a cítí čím dále tím intenzivněji to, co vyjádřil Goethův Faust:

„Und was der ganzen Menschheit zugeht ist, will ich in meinem Innern selbst geniessen.“

Představujeme-li si národnost a vlastenectví jako cosi, co nás omezuje a uzavírá obzory a možnosti, připravujeme tím pečlivě zároveň cesty k překonání národnosti. Moskevští slavjanofilové představovali si vlastenectví jako devět zámků, jimiž má býti Rusko uzavřeno před Evropou, a naleziť si teorii, že ruský národ vůbec nepotřebuje moderních politických útvarů. Máloco bylo tak dokonale vyvráceno, jako tato teorie. Protože se Rusko uzavíralo před Evropou střední polohy, propadlo v roce 1917 nejvýstřednějším tóninám evropským. Všude, kde vlastenectví snaží se udržet minulost proti duchu doby, klade samo sekuru ke svým kofenům.

Pokud se týká naší národní povahy, vidíme, že v pochopení moderní české bytosti často překážela ta okolnost, že češství bylo několikrát milým a kouzelným způsobem vyjádřeno několika klasiky naší literatury, malby a hudby, a že v naší mysli mimovolně zůstává představa češství spojena s těmito sládkými obrazy, a že jsme nakloněni považovat svou dnešní bytost vedle těchto útvarů za cosi jako přeháňku a dým. Mluvíme-li o českém člověku, vždy vzpomínáme na Čelakovského, Erbena, Němcovou,

Mánesa, Alše a Smetanu, a to, co kolem sebe vidíme z dnešního českého člověka, zdá se nám jakýmsi pochybením a mlhovitou. Pro sociologa je velmi důležitá kritika vlivné a lákavé představy češství, obsažené v díle této klasické generace. Čelakovský, Erben, Němcová vyrostli ještě ve smírném stínu Rousseaua, Herdera a Goetha, v kulturním ovzduší, které pominulo pod dotyken laskavých inspirací, které vprchaly. Nehledali nic, měli vše rozřešeno. Nehýbaly jim vzdorné, kruté, máchovské otázky. (Básník „Máje“ byl cizím ptákem v tomto háji.) Usmířovali, vyrovnávali, překlenuli. Jejich lahodný realismus pojil se volně a nenásilně s pohádkovou fantasií a rokokovou anekdotou. Jejich obrazy světa byly omezeny obecnou představivostí té doby, kdy předběžná reakce uhlazovala hrany a usilovně uváděla na mysl, že bůh, ne ďábel, stvořil tento svět. Básnická jejich syntéza měla naplniti hranice dosti úzké a nebyla nesnadná. Ze života znali jen onu tlumenost, mírnou pohodu, ideálnost, již bylo dovoleno žít za dob národního dětství, kdy národu nepatřily ani hmotné statky ani moc. Materialismus nebyl ještě na světě, a neznepokojovali se ani sociálními otázkami. Věděli všechno po svém ohraničeném způsobu, a jejich básnická sladkost pramenila z toho, že si nekladli mnoho otázek. Byli plni víry v laskavé a vlivné jakési mocnosti. Často jim pomohla logika pohádky. Obyvatel tohoto poklidného světa stal se naší představou Čecha vůbec.

Je jasno, že národ se již nikdy nevrátí do těchto poloh, a že tato představa češství je dobově omezená. Nemůžeme tuto dobu, kdy obsah moderního světa nebyl ještě puštěn s řetězu, udělat soudcem nad dnešním. Národ sám ovšem nemohl dlouho setrvalovat v jejich smírné sféře a zneklidňovat se. Tolik znepokojujících a moderních věcí bloudilo mezi nebem a zemí. Rostoucí materialismus, pozitivismus a socialismus, samé to rozeklané otázky bez jistoty, znepokojovaly duše. Nebylo možno zůstat v idyle, která by se byla proměnila v malátnost; bylo nutno vyrovnávat se se vším. Abychom mluvili jen o

ve větě bývá na prvním místě: já jsem chtěl, ale on nechtěl (chybně: on ale nechtěl; na druhém místě lze klásti však: on však nechtěl); i substantivně: nic není bez ale; — 2. citoslovce podivu nebo nespokojenosti: ale, ale! — 3. přísl. = asi (dialekticky); — alespoň, sr. aspoň — Alice (čti Elis) = neskl., jméno ženské atd. atd.

Z prvních 12 stránek textu je arci dost těžko plně a cele usuzovati na nejvlastnější ráz díla, tím méně, že sama povaha písmene A podmiňuje skoro jen slova vlastní a cizí, českých je tu mizivý zlomeček. Co bychom snad mohli celkově doporučit: větší důslednost výkladovou u všech hesel stejně, a potom podrobnější výklady raději u zdomácnělých celých frází než u jejich jednotlivých slov (viz a srovnej třeba hesla „ad acta“ a „akt“). *Národní politika*

Užitečná věc na obzoru. Ve veřejnosti se už delší dobu ozývají hlasy, volající po vydání slovníku naší mateřštiny, který by poskytl spolehlivé poučení o tvaroslovi i skladbě českého

jazyka. V tom ohledu jsou snad známy z poslední doby hlasy presidenta Masaryka, Karla Čapka a jiných. Úřední pravidla pravopisu ani zdaleka nemohou vyhověti potřebě novinářů, spisovatelů, kanceláří a celé řady ostatních zájemců, protože obsahují jen málo hesel a protože nepoučují o rčeních a úlovích. Dosavadní soukromé příručky jsou jednak kusé, jednak nespolehlivé. Na obsáhlém slovníku jazyka českého se již ovšem pracuje, je zajímavé, že práci těch zúčastní se i náš krajan, bývalý profesor mezeričské realky dr. J. M. Kořínek, ale ke zpracování obsáhlé látky ve slovníku v dohledné době nedojde. Vřelého přijetí zasluhuje proto krok pražského nakladatelství Fr. Borového, které se rozhodlo vydávati v sešitech „Příruční slovník jazyka českého, pravopisný, kulturní a fra-seologický“, zpracovaný redaktorem Pavlem Vášou a brněnským jazykozpytcem drem Trávníčkem. Dílo vyjde asi ve 30 sešitech o 32 stranách při ceně sešitu 3 Kč 60 hal. První sešit, který došel naší redakce, budí důvěru obsahem i zevní úpravou.

Časopis Velkomeziříčsko

ženech: co skrupulí, bolestí, nerozhodných bojů přinesla po Němcové již Karolina Světlá! Zmizeli první buditelé a jejich sladké obrazy. Světlá si uvědomuje:

„Osířel prapor romantismu, jehož líbezný šelest mne provázel celou mladostí; mezi bouřemi r. 1848 ozvalo se dunění nové doby.“

Literární historie vzpomíná rozmluvy Karoliny Světlé s Boženou Němcovou z roku 1851, kdy mladičká Světlá vytýkala své spisovatelské učitelce nedostatky hloubky, přílišné ulpívání na malebném povrchu, lhostejnost k vážným otázkám životním. I psychologie románových postav se prohloubila a zbolestnila. U Světlé jsou již lidé, kteří, zdá se, procitují celou tragiku moderního impresionistického názoru, jemuž svět se pod rukou rozpadá ve skvrny. Takoví lidé u Světlé praví: „Vše, co kolem sebe vidíme, není nic jiného, než takový makavý, sražený, barevný dým, bez základu a trvání.“ Tato tragika světového názoru je naprosto vzdálena celistvým osobám Němcové, které trpí, když se nemohou provdati, za koho by chtěly, ale které nikdy netrpí pro životní názor.

Nebo jiná žena, Teréza Nováková: ta navazuje bez přestávky na bolestný a problémový svět Karoliny Světlé, vůbec ne na Němcovou. V dobročinném světě Němcové nikdy by nebyla možná taková scéna Terézy Novákové, kde umírá sedlák a volá: „a teď hďte všichni ven, já budu chcipat!“ Teréza Nováková, duch máchovský a těžce moderní, nemohla se ničím připojiti k důvěřivosti a sladkosti Boženy Němcové. V ní, třebaže náhodou píše tlusté romány, přichází teprve pravý Máchův dědic. U obou týž dualism ducha a světa, odklon od pantheismu, jímž se lidský duch tak často utěšoval, když nevěděl kudy kam, týž rozpálený, pestrý a přechodný životní kolotoč s množstvím dýmu, tvarů, vůně, zvuků, smyslových vznětů proti opuštěnému, nehybnému lomu, jenž až zamrazí svou nehybnou věčností: „věčerní jako máj ve lůně pustých skal.“ Viděla-li Němcová Čechy jako zemi idylickou, dobrou a šťastnou,

ukázala je Nováková stejně plně jako zemi tragickou. V její době bylo již mnohé rozpoutáno, co za časů Němcové leželo v koutku svázáno a s rubíkem. Venkované Boženy Němcové byli obyvatelé poklidné romantické Arkádie, rousseauovští nezkažení šťastlivci, nalézající všechno v mezích domova, lásky, rodiny, duše naivní, nereflektující. Ale u Novákové praví ještě stařec: „Nepřestal jsem být občanem, trř jsem vejměníkem.“ Typem Novákové jako Němcové zůstávají děti čistého živého. Ale jaký rozdíl v jejich osudech! V „Babičce“ a „Pohorské vesnici“ žijí pod ochranou dobrotné ruky, která nedá jim padnout, ba ani zakolísat. V „Janu Jílkovi“, „Dětech čistého živého“, „Drašarovi“ naproti tomu jest jejich osud krutě naturalistický; být dětmi čistého živého znamená zde tragiku, bol a svízele: „voďte chvíly, kdy duch v nás vstupí, jenomej se staráme a lopotíme.“

Dílo naší klasické generace jest krásné a plné. Snažíme-li se však z něho a z postav v něm obsažených vyvolati si obraz české povahy, může býti toto dílo obratným a svůdným zrůdem pravdy. Budeme nuceni, jde-li nám o pravdu v této otázce, opustiti je skoro tak úplně, jako jsme opustili pořekadlo, že Slované jsou národ holubičí. (Jak se ty holubičky prohnaly po Rusku s ozubím rozpěněným a drápy zježenými!) Tito autoři, stanuvší na vrcholcích a populárních stavech našeho umění, jsou většinou typy plně měkkými (i sami byli patrně měkci, ale jistě i nedospělá doba je měkčila), dobroty, něhy, jak je tomu tehdy učila romantika na sklonku, typy, u nichž představa a pravda, sen a skutečnost splývají, typy se vztahem k pohádce a rokoku (Aleš měl dokonce vztah k heraldice), líčící dobu, kdy sedlák byl ještě v poddanství, kdy občan se teprve počínal roditi, kdy národ neměl hmotného majetku, obchodu a průmyslu, kdy nebylo ještě těžko rozřešitelných otázek moderních, kdy ještě

„po nivách úsměvné roviny
nečadí továren komíny,
nešílí automobil.“

(Dokončení.)